

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Možnosti školní družiny v oblasti prevence
sociálně patologických jevů**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.**

**Vypracovala:
Jana Lukášová**

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Možnosti školní družiny v oblasti prevence sociálně patologických jevů“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 17. 4. 2009

.....
Jana Lukášová

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr. za velmi užitečnou metodickou a odbornou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Jana Lukášová

Obsah

Úvod	2
1. Současné postavení školní družiny v rámci školské vzdělávací soustavy	3
1.1 Legislativní vymezení postavení školní družiny	3
1.2 Charakteristika školní družiny	4
1.3 Dílčí závěr	8
2. Sociálně patologické jevy dětí a školní mládeže	9
2.1 Charakteristika základních patologických jevů dětí a školní mládeže	9
2.2 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů	14
2.3 Tendence vývoje sociálně patologických jevů	15
2.4 Dílčí závěr	16
3. Aktivity školní družiny omezující sociálně patologické jevy	17
3.1 Charakteristika aktivit školní družiny	17
3.2 Hlavní aktivity školní družiny vedoucí k omezení sociálně patologických jevů	20
3.3 Dílčí závěr	26
4. Role vychovatele při omezení sociálně patologických jevů	27
4.1 Osobnost vychovatele	27
4.2 Morálně volní vlastnosti vychovatele, schopnosti a dovednosti	29
4.3 Dílčí závěr	31
5. Návrh programu činnosti Školního vzdělávacího programu školní družiny	32
5.1 Cíl a obsah ŠVP školní družiny	32
5.2 Klíčové kompetence žáka	36
5.3 Návrh Programu činností ŠVP ŠD	38
5.4 Dílčí závěr	40
Závěr	41
Resumé	42
Anotace.....	43
Seznam použité literatury	44
Seznam symbolů a zkratk.....	46
Seznam příloh.....	47

Úvod

Současný přetechnizovaný svět, ekonomická krize, časový stres a zaneprázdněnost rodičů i změny hodnotové orientace ve společnosti způsobují narůstající trend sociálně patologických jevů školní mládeže. Kořeny těchto jevů pramení v přílišném zdůrazňování individualismu, porážení soupeře či konkurenta jakýmkoliv, tedy i nečistými, prostředky, přeceňování materiální a konzumní stránky života společnosti.

Ekonomické, morální či časové problémy v rodinách, spojené s negativními společenskými jevy a negativní programovou nabídkou v hromadných sdělovacích prostředcích utváří ve školní mládeži nevhodnou strukturu hodnotové orientace a nežádoucí vzory chování.

Je ve společenském zájmu tento trend zastavit a postupně zjednat nápravu. Základní škola v tomto procesu plní roli vzdělávací, tak výchovnou. V oblasti výchovy hraje významnou roli i školní družina a v ní osobnost vychovatele. Vychovatel vhodnou nabídkou programu činnosti, tvorbou aktivit i jejich hodnocením může napomoci k utváření osobnosti dítěte.

Především svým zájmem o žáka a jeho problémy, možnost dát mu prostor k seberealizaci, ale i ocenění schopností, napomohou k utváření jeho pozitivní orientace. Současná reforma základního školství dává školským institucím a tedy i školní družině velký prostor k použití aktivit, způsobu a metod výchovného působení, formalizovaný ve Školním vzdělávacím programu školní družiny (ŠVP ŠD). Dobře zvolené cíle, způsoby, aktivity a jejich naplnění umožní utvářet školní mládež aktivní, pozitivně zacílenou cestou, omezující sociálně patologické jevy.

Cílem bakalářské práce je analyzovat možnosti školní družiny v oblasti prevence a eliminace sociálně patologických jevů v chování dětí. Současně při tom ukázat, že vzor vychovatele plní v této oblasti důležitou roli. V rámci řešení daného problému byl proveden průzkum s cílem zjistit míru sociálně patologického chování dětí ve školní družině. Základním nástrojem, který sehrává v celém procesu významnou roli, je Školní vzdělávací program školní družiny a zejména jeho Program činnosti. Tvůrčí část mé bakalářské práce tvoří návrh Programu činnosti Školního vzdělávacího programu školní družiny, působícího preventivně k eliminaci sociálně patologických jevů.

Vhodně vytvořený rozsah a obsah aktivit školní družiny, zaměřených pozitivním směrem, mohou výrazným způsobem omezit vznik šikany a dalších projevů negativního chování u školní mládeže. Celkový koncept činnosti školní družiny, jehož základními pilíři jsou pedagogicky, psychologicky a eticky erudované vychovatelky, realizující výchovné cíle, vymezené Školním vzdělávacím programem školní družiny, je základem její úspěšné výchovné činnosti.

1. Současné postavení školní družiny v rámci školské vzdělávací soustavy

Vzdělávání je jednou z významných funkcí moderní společnosti. Jeho cílem je všestranně vzdělaný jedinec, vyznačující se soustavou vědomostí, znalostí a dovedností společenského, vědeckého, technického, intelektuálního i praktického rázu. Zejména v současné době, kdy se společnost nachází v informační a znalostní vývojové fázi, je problematice vzdělávání věnována významná pozornost. Díky vědeckotechnickému pokroku a globalizaci je hybnou silou rozvoje i znakem konkurenční výhody vzdělaný pracovník, odborník ve svém oboru. Již dávno přestalo mít vzdělání kampaňový charakter, omezující se pouze na školní docházku. Trendem současnosti i nezbytností je celoživotní vzdělávání, ať už v jeho institucionálních formách, nebo sebevzděláváním. Významným prvkem v dané oblasti je základní škola a školní družina.

1.1 Legislativní vymezení postavení školní družiny

Moderní společnost klade velký důraz na legislativní vymezení především institucionálních forem vzdělávání. V legislativních normách jsou vymezeny principy, cíle vzdělávání, obsah a formy vzdělávacích aktivit. Školská vzdělávací soustava České republiky zahrnuje tři stupně vzdělávání, základní, střední a vysokoškolské vzdělání. Předmětem mé bakalářské práce je školní družina a především její vliv na eliminaci psychopatologických jevů. Má-li být daná problematika diskutována a řešena, je žádoucí vymezit místo školní družiny ve vzdělávací soustavě. Především se jedná o způsob její činnosti, formy a prostředky vzdělávání, tak jak jsou dány legislativou a normativními akty.

Postavení školní družiny ve vzdělávací soustavě vymezuje zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 24. září 2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Školský zákon je zaměřen na všechny institucionální formy vzdělávání vyjma vysokoškolského, které je řešeno samostatným zákonem.

V § 111, odst. 1 školského zákona je uvedeno: „*Zájmové vzdělávání poskytuje účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech*“. Školní družina tedy rozšiřuje spektrum vzdělávacích forem a aktivit, poskytovaných v rámci základní školní docházky o tzv. zájmové vzdělávání. Jedná se o vzdělávání, které je poskytováno na základě zájmů žáků, k jejich kultivaci a formování. Cíle zájmového vzdělávání jsou formulovány volněji, než je tomu u základního vzdělávání. Rovněž aktivity zájmového vzdělávání nekladou takový důraz na získání znalostí, jsou spíše orientovány na získání dovedností, zájmové činnosti tvůrčího, výtvarného, sportovního charakteru nebo odpočinkové činnosti.

Blíže jsou úkoly, postavení, způsob vzdělávání i organizační specifika činnosti školní družiny vymezeny vyhláškou č. 74/2005 Sb. ze dne 9. února 2005 o zájmovém

vzdělávání. V § 8 této vyhlášky je působnost a činnost školní družiny charakterizována následovně:

- 1) *Družina umožňuje účastníkům odpočinkové činnosti a přípravu na vyučování.*
- 2) *Družina poskytuje zájmové vzdělávání žákům jedné školy nebo několika škol.*
- 3) *Družina vykonává činnost ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách. Po projednání se zřizovatelem může ředitel přerušit činnost družiny v době školních prázdnin.*
- 4) *Družina může vykonávat činnost pro účastníky, nebo účastníky a jejich zástupce, i ve dnech pracovního volna.*
- 5) *Družina organizuje zájmové vzdělávání především pro účastníky přihlášené k pravidelné denní docházce.*
- 6) *Činnost družiny se uskutečňuje formami uvedenými v § 2 písm. a), b) a f).*

Základními formami činnosti školní družiny, charakterizujícími zájmové vzdělávání, uvedenými v § 2 vyhlášky č. 74/2005 Sb., jsou:

- a) *příležitostná výchovná, vzdělávací, zájmová a tématická rekreační činnost nespojená s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,*
- b) *pravidelná výchovná, vzdělávací a zájmová činnost,*
- c) *využití otevřené nabídky spontánních činností.*

Zájmové vzdělávání, poskytované školní družinou, zpravidla zahrnuje jak aspekt obsahově i formálně uskupeného vzdělávacího programu, tak aspekt odpočinkové, tvořivé i spontánní činnosti. Obsah vzdělávání je v hrubých rysech zaměřen do oblastí, které navazují, rozšiřují, či doplňují učivo probírané ve výuce základní školy. Většina vzdělávacích aktivit je realizována spíše nabídkovou formou s cílem upoutat pozornost dětí ve školní družině.

1.2 Charakteristika školní družiny

Školní družina je jedním z nejvýznamnějších výchovných zařízení výchovy mimo školní vyučování. Svoji roli plní vedle ostatních institucí, které jsou určeny pro volný čas dětí, jako jsou např. školní kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže, domy dětí a mládeže. Spolu se základní uměleckou školou, jazykovou školou je podle Hájka¹ školní družina zařízení: „...nejčtetnější, zaměstnává nejvíce vychovatelů a jeho odděleními prošlo nejvíce dětí.“ Školní družina se zpravidla zřizuje jako součást základní školy. Svým zaměřením, strukturou, náplní i časovým režimem je na základní školu úzce navázána.

Školní družinu navštěvují žáci prvního stupně základní školy, v ojedinělých případech (na žádost rodičů a se souhlasem vedení školy) mohou být zařazeni do družiny i žáci

¹ Hájek, B. a kol. *Školní družina*. 2. vyd., Praha : Portál, 2007, 9 s.

druhého stupně. Podle počtu přihlášených dětí se družina dělí na oddělení. V každém oddělení pracuje jedna vychovatelka. V souladu s § 10 vyhlášky č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání jsou oddělení naplněna do počtu maximálně 30 zapsaných žáků. Nerespektování tohoto pravidla vede k vytváření heterogenního a špatně zvladatelného kolektivu dětí, což v konečném důsledku vede k nadměrnému přetěžování vychovatelky a nemožnosti účelně naplnit čas školní družiny.

Do školní družiny přichází děti po ukončení výuky a tráví zde volný čas před odchodem domů. Dalo by se říci, že školní družina je „druhým domovem dětí“. Děti by zde měly nalézt takovou atmosféru, která by se podobala rodinnému prostředí. Tohoto stavu je obtížné dosáhnout, jsou-li počty dětí vysoké, a chodí-li děti v průběhu odpolední doby do různých zájmových kroužků a tělovýchovných aktivit. Někteří autoři však vidí roli zájmového vzdělávání v méně organizovaných aktivitách, kladou důraz na rekreační a sportovní stránku obsahu činnosti družiny. Např. Balková² uvádí, že školní družina: „*Není pokračováním vyučování a neměla by být chápána ani jako pouhá sociální služba, jako hlídání dětí. Pedagogická práce ve školní družině má svá specifika – dětem zabezpečuje odpočinek, rekreaci, ale i zajímavé využití volného času.*“

Školní družina přispívá ke komplexnímu rozvoji osobnosti dítěte, ať už se jedná o rozvoj tvůrčích schopností, vědomostí, aktivity, návyků, postojů, komunikace, ale i zvědavosti, samostatnosti a charakterových vlastností. Je místem, kde si dítě odpočine, realizuje se v činnostech, které ho baví, ve kterých rozvíjí a obohacuje své zájmy, vytváří a prohlubuje vztahy s vrstevníky, sociální kontakty. Školní družina by měla poskytnout určitou míru volnosti, svobody, kterou dítě potřebuje. Nabídnout takové činnosti, které by byly zajímavé, podnětné, obsahově bohaté, měly by přinášet dětem kladné emoce, prostor k seberealizaci. V určitém smyslu lze říci, že školní družina působí na děti nejen v oblasti vzdělávání, ale především výchovně. Díky tomu, že vytváří uvolněnější atmosféru, může utvořit jak pozitivní, tak negativní prostředí k omezování sociálně patologických jevů.

Nejdůležitějším a základním prostředkem práce ve školní družině je hra. Její role je zdůrazněna např. v³, kde se uvádí, že: „*Hra je dobrovolná činnost živých bytostí, nezátížená praktickou účelovostí, doprovázená obvykle libými pocity a u člověka i vědomím její odlišnosti od tzv. všedního života. Je časově i prostorově vymezena. Příznačná je relaxace, radost z vítězství.*“ Již J. A. Komenský zdůrazňoval důležitost hry. Považoval hru za nejvhodnější zaměstnání dětí. Hra učí dítě dodržovat pravidla, hodnotit svůj výkon, týmové spolupráci, přiznat své chyby, vyrovnat se s porážkou, posiluje sebedůvěru a sebevědomí. Rozvíjí tedy všechny stránky osobnosti dítěte, což je také cílem školní družiny.

Výchovně-vzdělávací činnost ve školní družině je chápána jako organizované pedagogické ovlivňování a organizování naplňování volného času dětí. Navazuje na výchovné působení v rodině a na školní vyučování. Děti, které navštěvují školní

² Balková, K. *Náměty pro školní družinu*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006, 9 s.

³ Kolektiv. *Ottova všeobecná encyklopedie – ve dvou svazcích A – L*. 1. vyd. Praha : Ottovo nakladatelství, 2003, 474 s.

družinu, vede k takovým způsobům odpočinku a rekreace, které odpovídají zdravotně hygienickým zásadám střídání práce a odpočinku a přispívají k odstranění únavy z předcházející činnosti ve vyučování. Učí děti ušlechtilé zábavě, pomáhá rozvíjet rozmanité zájmy, vede je k sebeobsluze, ke zlepšování prostředí školní družiny. Umožňuje dětem přípravu na vyučování, čímž dětem vytváří prostor ke společnému trávení volného času s rodiči ve večerních hodinách. Psychika dítěte v prostředí družiny se stává uvolněnější a otevřenější vzájemným vztahům i pedagogickému působení vychovatele. Školní družina má své důležité postavení v prevenci negativních sociálních vlivů. Zajišťuje bezpečné prostředí nejen z hlediska fyzického zdraví, ale i z hlediska dobrých podmínek pro citový a sociální rozvoj.

Cíle, obsah a formy činnosti školní družiny jsou vymezeny jejím školním vzdělávacím programem, který navazuje na vzdělávací program školy. Školní vzdělávací program vychází z tzv. rámcového vzdělávacího programu, vydaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro daný typ školského zařízení, v našem případě pro základní školu. Rámcový vzdělávací program je pro základní školu závazný, může jej však rozšířit a přizpůsobit podmínkám, v nichž škola působí. Pro řadu školských zařízení Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rámcový vzdělávací program nevydává. Školský zákon danou situaci řeší v § 5 odst. 2 : *„Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro něž není vydán rámcový vzdělávací program, stanoví zejména konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončování vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje.“*

Školní družina si svůj školní vzdělávací program zpracovává sama, tak aby navazoval na školní vzdělávací program základní školy, jejíž je součástí, a ve struktuře, aby naplnila zákonem stanovené požadavky. Po obsahové stránce je školní vzdělávací program školní družiny zaměřen do různých oblastí, např.: místo, kde žijeme; lidé kolem nás apod. Toto tématické zaměření by mělo mít obecnější charakter, jednotlivá témata jsou spíše vlastivědně, výtvarně a výchovně zaměřená.

Školní družina vykonává svoji činnost v místnostech určených pro školní družinu, dále ve třídách a dalších prostorách budovy základní školy. Řada aktivit školní družiny je prováděna venku, na sportovištích nebo na vycházce. Pro školní družinu je výhodné, má-li v budově základní školy vyčleněny své vlastní místnosti, vybavené tak, aby aktivitám školní družiny vyhovovaly. Jedná se především o společenské hry, výtvarné prostředky atd.

Časový harmonogram činnosti školní družiny tvoří součást časového režimu základní školy. Je tvořen dvěma fázemi, ranní družinou a odpolední družinou. Možná varianta režimu družiny může vypadat následovně:

6:30 – 7:45 ranní družina – odpočinkové a spontánní činnosti,
11:40 – 13:30 oběd, odpočinkové a pravidelné činnosti,
13:30 – 15:00 pohybová relaxace: vycházky, školní hřiště, tělocvična,
15:00 – 17:00 příprava na vyučování, hry, kroužky: např. stolní tenis, dramatický kroužek, keramický, výtvarný kroužek atd.

Činnost školní družiny tvoří řada typů činností, mezi nejdůležitější patří pravidelná činnost, příležitostné akce, spontánní aktivity, odpočinková činnost a příprava na vyučování.

Pravidelná činnost je dána každodenním zaměstnáním oddělení školní družiny, podle skladby představuje především organizované aktivity zájmového či tělovýchovného charakteru. Vychází ze školního vzdělávacího programu školní družiny, který se rozpracovává na jednotlivé měsíce, týdny a dny.

Příležitostné akce přesahují rámec jednoho oddělení, zpravidla se jich zúčastní všechna oddělení školní družiny a ve vhodných případech také rodiče. Cílem těchto akcí je zpestřit činnost školní družiny v průběhu školního roku, motivovat jednotlivá oddělení k soutěživosti, kolektivní přípravě a tvořivosti. Jsou to například Vánoční a Velikonoční besídky, karneval, diskotéka, hudební, výtvarné a sportovní soutěže, malování na chodníku, výstavy, cesta za pokladem apod. Těchto akcí se účastní především děti přihlášené k pravidelné docházce do družiny. Nejedná se o činnost průběžnou a volně přístupnou všem zájemcům, ale o přesně vymezený časový úsek v denním režimu a v týdenní skladbě zaměstnání každého oddělení.

Spontánní aktivity představují specifický typ aktivit činnosti školní družiny. Jejich zaměření není dlouhodobě plánováno, vyplývá z momentální situace v činnosti oddělení školní družiny. Jejich organizace je v kompetenci vychovatelky školní družiny, tyto činnosti zpravidla zahrnují každodenní individuální klíčové činnosti v tzv. ranní družině, po obědě, při pobytu venku po organizované části následují spontánní hry.

Důležitou součástí činnosti školní družiny jsou také odpočinkové činnosti. Jejich cílem je vytvořit v činnosti školní družiny prostor pro relaxaci, uvolnění a načerpání nových sil. Odpočinkové činnosti zahrnují především:

- klidové činnosti jako např. četba na pokračování, poslech, individuální hry, rozhovory,
- aktivní odpočinek např. zájmové činnosti, závodivé hry.

Školní družina plní rovněž vzdělávací funkci, tato funkce je naplněna zejména formou přípravy na vyučování následujícího dne. Příprava na vyučování zahrnuje nejen vypracování domácích úkolů, ale i didaktické hry, doplňovačky, rébusy, tématické vycházky atd. jimiž se upevňují poznatky z vyučování.

1.3 Dílčí závěr

Školní družina plní v rámci činnosti základní školy významnou výchovně vzdělávací funkci. Obsah této činnosti je dán školním vzdělávacím programem školní družiny, který navazuje na školní vzdělávací program základní školy. Školní vzdělávací program zpracovává školní družina na školní rok, zahrnuje pravidelnou činnost a příležitostné akce. Školní vzdělávací program školní družiny může být zpracován i na období delší jako 1 školní rok, v případě naší školní družiny byl zpracován na dobu 5 let. Obsah činností je zaměřen do oblastí, jako např.: „na místo, kde žijeme, lidé kolem nás atd.“. Mimo to tvoří obsah činnosti školní družiny také spontánní aktivity, odpočinková činnost a příprava na vyučování.

2. Sociálně patologické jevy dětí a školní mládeže

Sociálně patologické jevy jsou průvodním znakem moderní společnosti. Znamenají odklon v chování jedinců od společensky akceptovaného a preferovaného chování. Příčiny jejich vzniku mají hluboké společenské kořeny, plynoucí ze životního stylu, pracovního vytížení příslušníků rodin, konzumního způsobu života, přetechnizování, nedostatku pohybových aktivit, ztrátě vzorů atd. Dále se zde projevují biologické a psychické faktory. Zejména děti, jako společensky nevyzrálé osobnosti s nedostatečně pevnou hodnotovou orientací jsou za určitých podmínek náchylné k realizaci aktivit, které se neslučují s všeobecně uznávanými společenskými normami.

2.1 Charakteristika základních patologických jevů dětí a školní mládeže

Volný čas může být zdrojem velmi vážného ohrožení dětí. Při nesprávném, neorganizovaném trávení volného času může docházet např. k tomu, že mládež svým chováním a jednáním ohrožuje sebe i druhé experimentováním s drogami, z nudy se dopouští nezákonného chování, dopouští se šikany, obrací svou agresivitu na děti s jinou barvou pleti atd. Proto je důležité, naučit a vést děti k účelnému využívání času. Nabízet dětem zajímavé a přitažlivé činnosti, které zahání pocit nudy, a dají jim možnost naplnění a seberealizace. Pávková⁴ dělí sociálně patologické jevy, které ohrožují děti ve školách a školských zařízeních na:

- „*drogovou závislost, alkoholismus a kouření,*
- *kriminalitu a delikvenci,*
- *virtuální drogy (počítače, televize, video),*
- *patologické hráčství (gambling),*
- *záškoláctví,*
- *šikanování, vandalismus, a jiné formy násilného chování,*
- *xenofobie, rasismus, intolerance.“*

Drogová závislost

Drogy a jejich užívání má dlouholetou historii. Dříve lidé užívali drogy, aby změnili stav svého vědomí, stimulovali se nebo uvolnili, usnuli nebo naopak spánku zabránili, zlepšili schopnost vnímání nebo vyvolali halucinace. Drogová závislost je podle Bartlové⁵ charakterizována jako:

- „*nezvladatelná, neodolatelná touha po opakovaném braní drogy,*
- *tendence ke zvyšování dávek,*
- *existence psychické či fyzické závislosti na určité droze,*
- *negativní důsledky pro jedince a společnost.“*

⁴ Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002, 41 s.

⁵ Bartlová, S. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno : IDVPZ, 1998, 26 s.

Příčinou drogové závislosti je vliv prostředí, osobnostní charakteristika, existence a přítomnost drogy, potřeba uniknout nudě, stereotypu, zvědavost. Drogy se dostávají již i do základních škol, pokud se týká školní družiny, jejich vliv je spíše minoritní, což plyne z nedostatečné solventnosti této kategorie školní mládeže a nedostatečné touhy přiblížit se dospělým apod. Nicméně nelze jejich vliv do budoucna podceňovat. Protidrogové působení školní družiny by se mělo zaměřit nejen na předávání informací o prevenci, ale na zdravý životní styl, na úroveň sebedůvěry, tolerance, nezávislost na svém sociálním prostředí.

Alkoholismus

Alkoholismus představuje nadměrné, pravidelné požívání alkoholických nápojů a je spojeno s nebezpečím získání návykového chování. Příčiny vzniku závislosti na alkoholu mohou být různé, např. sociální nejistota, pocit méněcennosti, deprese, únik od reality, genetický podíl (u jedinců z rodin alkoholiků). Jak uvádí Nešpor⁶ : „*Jedním z důvodů, proč mladý člověk může sáhnout po sklenici nebo droze, je nuda a lenivá zvědavost. Dítě, které není vázáno k rodině nebo ke zdravé skupině lidí mimo ni, je více ohroženo.*“ Alkoholická závislost patří mezi nejrozšířenější druh závislosti. Je to dáno i určitou mírou tolerantnosti společností. Děti se setkávají s alkoholismem především ve svých rodinách, rodiče jim dávají špatné vzory. Součástí tohoto vlivu je i negativní a agresivní chování osob, které se ve formě vzorového chování přenáší na děti. Příklad domácího násilí může v dětech vyvolat příklad vzorového chování, které se pak může objevit ve škole a školní družině. Školní družina by se měla snažit podporovat zdravé sebevědomí, vytvářet u dětí zdravý životní styl. Základ této činnosti spočívá ve střídání aktivit různého charakteru, realizovaných nejen v klubovnách školní družiny, ale i na čerstvém vzduchu, poskytnout možnost prožívat radost a uspokojení z činnosti, která je baví.

Kouření

Kouření patří mezi návykové drogy, jejichž účinky se neprojevují tak rychle a dramaticky, jako je tomu u jiných drog. Tabákový kouř obsahuje řadu škodlivých látek, z nichž návykovou látkou je nikotin. Podobně jako alkoholismus i kouření patří mezi nejrozšířenější druh závislosti. Cigareta vzbuzuje u dětí a mladistvých pocit dospělosti. Může u dítěte vytvářet pocit jakési nadřazenosti, který mu umožňuje ve spojení s dalšími faktory se identifikovat jako neformální vůdce, který může šikanovat své okolí. Nelze rovněž opomenout negativní zdravotní důsledky kouření. Školní družina by měla u dětí vytvářet vědomí, že zdraví je důležitá hodnota, že je správné zdraví chránit a podporovat zdravý životní styl bez kouření.

Kriminalita

Kriminalita je v současnosti celosvětovým problémem, stala se masovým sociálním jevem. Jedná se o trestné činy, které jsou páčány ve společnosti, narušuje sociální

⁶ Nešpor, K. a kol. *Alkohol, drogy a vaše děti*. 1.vyd. Praha : Sportpropag, a. s., 1993, 33s.

vztahy jedince. Kriminalita se soustřeďuje zejména do velkých měst. Nejčastější je kriminalita majetková, roste i kriminalita spojená s drogovou závislostí, s používáním násilí. Roste podíl dětských a mladistvých pachatelů. Příčiny kriminality u dětí mohou být různé – vliv rodiny, kamarádů, party, trávení volného času. Kriminalita se v určitém smyslu přenáší do školního prostředí, především v tzv. měkkých formách. Jedná se většinou o drobné krádeže či ničení spolužákových předmětů, jako jsou mobily, značkové psací potřeby a oblečení. Kriminalita je významným sociálně patologickým jevem a je daní demokratického společenského řádu a majetkového rozvrstvení společnosti. Školní družina by měla formovat harmonický vztah dítěte a prostředí. Dítě se zdravým sebevědomím a správnými sociálními dovednostmi se lépe brání sociálně patologickým jevům a udržuje kvalitnější a zdravější sociální vztahy, čímž si vytváří negativní postoj vůči kriminální činnosti.

Virtuální drogy

Virtuálními drogami je chápáno neúměrné, až patologické využívání internetu a televize k trávení volného času. Zejména sledování televize vede k pasivnímu způsobu odpočinku. V určitém horizontu vedou virtuální drogy k vypěstování významné závislosti, vedoucí k odcizení a případnému vyčlenění ze sociálních vztahů. Dochází k určitému ochuzení citových vazeb, uzavření dítěte do sebe, obtížnému včleňování do společnosti. Zejména sledování bezduchých kreslených seriálů, plných násilí a ničení, může v dětech vytvářet vzor. V důsledku toho pak chápou násilí jako přirozenou součást lidského života a identifikují se s ním, projevy fyzického násilí pak využívají v běžném životě jako prostředek k řešení osobních sporů. Školní družina by měla svými aktivitami utvářet hodnotovou orientaci dětí, ukazovat co je správné a co ne. Jedním z výsledků této činnosti je orientace dětí ve volbě programové nabídky masmédií.

Patologické hráčství

Jedná se o poruchu chování a prožívání, která je charakteristická nutkavou potřebou hrát. Patologický hráč je člověk, který se stává chorobně závislý na hře, ztrácí kontrolu nad svým časem, nad penězi, ale zejména nad sebou samým. Příčinou vzniku patologického hráčství jsou biologické, sociální a psychologické aspekty. Spolu s virtuálními drogami je patologické hráčství důsledkem technologického rozvoje společnosti, který významně ovlivnil náš životní styl. Negativní vliv mají především počítačové hry, spojené s násilím a ničením. Vyvolávají v dětech pocit tzv. nesmrtnosti, rozvíjejí agresivní způsoby chování apod. Jsou známy případy, že děti napodobily na svých spolužácích epizody z počítačových her, aby si ve skutečných podmínkách ověřily jejich negativní průběh. Patologické hráčství se v tomto případě projevuje jako vzor k realizaci šikany. Školní družina může dětem nabídnout svými aktivitami alternativu k počítačovým hrám a patologickému hráčství, zejména sportováním a tvořivou činností.

Záškoláctví

Jde o formu projevu odporu vůči škole. Je zařazeno mezi asociální poruchy chování školní mládeže. Příčiny záškoláctví mohou pramenit z rodinného prostředí, způsobu trávení volného času. Může to být i samotný pedagog, nechť ke školní práci, nástup psychosomaticky nezralého dítěte do školy, nebo mimořádné vědomosti žáka. Vliv může mít i zdravotní postižení, nevhodná literatura, masmédiá. Záškoláctví je významným sociálně patologickým jevem, který ve spojení s dalšími vede u dítěte k vyvolání pocitu jakési nadřazenosti vůči ostatním spolužákům. V konečném důsledku se může ve školním kolektivu projevit jako určitá forma teroru, kdy negativní neformální vůdci šikanují své okolí vytvářením odbojné atmosféry, narušováním školního řádu, vytváření atmosféry odmítající vlastní výuku apod. Několik takto orientovaných žáků může záškoláctvím a následně narušováním vlastního vyučování zcela rozvrátit vlastní vyučovací proces. Spolupráce třídní učitelky se školní družinou může vést k odhalení takového patologického chování a zajištění koordinovaného postupu vedoucího k jeho zamezení. Školní družina může děti motivovat k eliminaci záškoláctví především svou pestrou nabídkou aktivit, uspokojujících jejich tužby a přání.

Šikanování

Šikana je založena na násilně ponižujícím chování jednotlivce, nebo skupiny vůči slabšímu jednotlivci, který se neumí ani nemůže této situaci vyhnout a není schopen se úspěšně bránit. Podle Koláře⁷: „*Šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Tato porucha má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. V tomto smyslu šikanování nepoškozuje pouze oběti, ale i agresory, další členy skupiny a skupinu jako celek.*“ Při šikanování dochází k porušování sociálních norem spojené s omezováním základních lidských práv. Zpočátku se projevuje nenápadně prostřednictvím různých legráček, přehlížením, pomlouváním, zesměšňováním. V horších formách se pak jedná se o různé delikty, spočívající v nedovolené či vynucené konzumaci svačín spolužáků, nedovolené vypůjčování předmětů, nevracení finančních půjček. Šikana se postupně stupňuje a nastupuje fyzické násilí. Jedná se tedy o vážnou věc, v řadě případů se může jednat o trestní čin. Oběti šikanování si mohou nést následky po celý svůj život. Šikana je jednou z nejhorších a bohužel i nejčastějších forem sociálně patologických jevů, s nimiž musí současné školství zápolit. Výrazným způsobem se také promítá do podmínek činnosti školní družiny. Je důležité, aby se eliminovala všemi dostupnými způsoby a prostředky. Nejdůležitější roli sehraje prevence, pevný režim, zaujatí činností atd. Vychovatel musí děti neustále sledovat a vytypovávat jedince, kteří se k šikaně jako způsobu chování mohou uchýlovat. Na druhé straně sledovat i děti, které mohou být objektem šikany. Důsledné výchovné působení dokáže ve většině případů projevům šikany zabránit.

⁷ Kolář, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha : Portál, 2005, 99 s.

Vandalismus

Vandalismus představuje způsob chování, projevující se ničením a poškozováním předmětů ve svém okolí. V podmínkách školy se jedná o ničení inventáře tříd, poškozování vybavení záchodů, šaten, tělocvičny apod. K vandalismu dochází v místech, kde mohou být děti bez dozoru pedagogických pracovníků školy. Není-li vandalismus potlačován, může se stupňovat, což může významným způsobem narušit finanční rozpočet školy. Každý projev vandalismu by měl být vyšetřen a viník potrestán, jak kárným, tak finančním postihem. V podmínkách školní družiny se vandalismus projevuje poškozováním inventáře, zejména nadměrným opotřebením a ničením společenských her, výtvarných pomůcek atd. Vandalismus v kombinaci s jinými sociálně patologickými jevy může narušovat chod školní družiny, jeho projevy by měly být včas odhaleny a důsledky eliminovány.

Rasismus

Rasismus se projevuje nepřátelským postojem vůči příslušníkům jiné rasy. Většinou je namířen proti izolované menšině s výraznějšími odlišnými fyzickými, jazykovými, náboženskými aj. znaky. Rasistické postoje mohou být spojeny s agresí. K projevům rasismu dochází v heterogenních kolektivech, ve školách pak spíše ve větších městech, kde příslušníci jiných ras tvoří významnější část obyvatelstva. Projevy rasismu pramení z agresivního chování, namířeného vůči společensky slabší části obyvatelstva. Jiná rasa může být takovýmto objektem. Ve školní družině je důležité příslušníky jiných ras nenápadně sledovat a v projevech jejich chování odhalovat příznaky rasistického chování ostatních spolužáků. Jakékoliv projevy rasistického jednání nenechat bez povšimnutí, opomenutí jejich řešení by mohlo vést k eskalaci projevů a ve spojitosti s šikanou i k trestným činům.

Intolerance

Intolerance představuje způsob odmítavého chování vůči jedinci či skupině. Projevuje se jak pasivním, tak aktivním odmítavým chováním. Intolerance vede k separaci školního kolektivu na skupiny, které mezi sebou mohou zápolit a vyvolávat různé rozmíšky a hašteření. V horších případech pak končí šikanou. V kolektivech školní družiny je důležité vůči intoleranci bojovat a vytvářet takové podmínky, aby k ní nedocházelo. Projeví-li se v družině příznaky intolerance, pak při hrách vytvářet kolektivy a skupiny s různým složením, aby nedocházelo k vytváření trvalých vazeb.

Podle mého názoru jsou děti mladšího školního věku nejvíce ohroženy šikanou, vandalismem a působením hromadných sdělovacích prostředků. V současnosti se lidská společnost nachází v období, které vědci nazývají tzv. informační společností. Člověk je obkloповán čím dále větším počtem informačních zdrojů a médií, rozhlasem, televizí, videem, filmem, internetem, časopisy, počítačovými hrami, simulacemi atd. Počet těchto informačních médií roste, jejich intenzivní informační tok působí i na děti a vytváří v nich schémata postojů, daných obsahem informací. Násilí proniká čím dále tím více i do programů, určených dětem a mládeži. Filmová, televizní i literární

produkce oplývá nesmyslnou brutalitou, působení bolesti je zcela normálním jevem. Je ukazována bolest bez soucitu, jeden hrdina chce zvítězit nad druhým a proto mu chystá různé krvavé léčky. Pro tvárnou dětskou psychiku jsou tyto vlivy mnohem nebezpečnější než pro dospělé. Prezentované násilí je mladou generací, která napodobuje vzory, vnímáno jako cosi normálního, co je součástí soudobého životního stylu.

2.2 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů

Mezi základní příčiny vzniku sociálně patologických jevů patří průvodní znaky moderní společnosti, spojené s biologickými, psychickými a sociálními faktory. Tedy jak zdůrazňuje Nešpor⁸: „Vzniká v důsledku vzájemného působení různých systémů. Tyto systémy se mohou týkat jednotlivce (jeho psychika, tělesná odolnost), rodiny, vrstevníků, školy, širší společnosti (např. dostupnost drog a vztah k nim), sdělovacích prostředků a dokonce i životního prostředí.“ Ve své práci se zaměřím především na biologické a psychické faktory. Tyto faktory zvyšují riziko vzniku sociálně patologických jevů. Základními biologickými a psychickými faktory jsou především různé duševní poruchy, poruchy chování, úrazy hlavy, poškození mozku při porodu, nedostatek dobrých způsobů jak zvládat stresové situace a řešit problémy. Může to být nízké sebevědomí, špatné sebeovládání, agresivita, nízká inteligence, nedostatek dovednosti v mezilidských vztazích. Dítě se na základě získaných indispozic může vyvíjet společensky nevhodným směrem. Získané indispozice, rozvíjené v negativním společenském prostředí, představuje významné nebezpečí k utváření osobnosti dítěte, uchylujícímu se k patologickému chování.

Na utváření osobnosti dítěte má vliv prostředí, ve kterém žije. Osobnost dítěte je už od narození utvářena hlavně rodinou, později má na dítě vliv školní prostředí, vrstevníci, se kterými se dítě stýká, společnost a životní prostředí.

Z hlediska rodiny mohou mít vliv na vznik sociálně patologických jevů nepřiměřená péče a dohled, nedostatek času na dítě, přehnaná přísnost, kritičnost ze strany rodičů nebo naopak přílišná benevolence. Svůj vliv na utváření osobnosti dítěte mají dále nedostatečné citové vazby dítěte, rozdílný přístup rodičů k jeho výchově, podceňování dítěte, chudoba, nezaměstnanost rodičů a rovněž sexuální zneužívání dítěte.

K vlivům školy patří např.: střídání škol, nezáměr o školu, selhávání ve škole. Výrazný vliv na utváření osobnosti dítěte mají jeho pedagogové a učitelé. Projevuje-li učitel k jednotlivým žákům rozdílný metr na základě sympatií, bývá neoblíbený žák označován za „černou ovci“, v lepším případě o něj není projevován zájem. Tento přístup samozřejmě není správný, ale ve školách se vyskytuje, zejména u začínajících učitelů s nedostatečnými pedagogickými schopnostmi. V konečném důsledku jsou ve třídě pod vedením daného učitele vytvořeny skupinky, které mezi sebou zápolí. Neoblíbenci mohou transformovat svou pozici v agresivní chování vůči oblíbencům učitele či učitelky.

⁸ Nešpor, K. a kol. *Prevence problémů působených návykovými látkami*. 1. vyd. Praha : Besip MV, 17 s.

Velký vliv na rozvoj dítěte mají vrstevníci, se kterými se stýká. Děti ve věku od 10 let začínají být více ovlivněny kamarády, než rodiči. Velký vliv na utváření osobnosti dítěte mohou mít spolužáci, kteří mají protispolečenské chování či kamarádi mající problémy s autoritami a rebelují. Vliv těchto kamarádů se projevuje především u dětí, o jejichž výchovu nemají rodiče z důvodu zaneprázdnění zájem a těch, které mají nedostatečně organizovaně vyplněn svůj volný čas. Aktivnější kamarádi si z takovýchto dětí vytvoří skupinu, s níž pak provádí různé společensky nežádoucí aktivity, kouřením počínaje, přes napodobování vzorů z televizních pořadů až po drobnou kriminalitu. Častokrát si takovéto skupiny dětí vyhlédnou svoji oběť mezi slabšími spolužáky a tuto šikanují a terorizují.

Vliv na vývoj a nárůst sociálně patologických jevů má i samotná společnost, která především svými institucionálními zásahy a opatřeními může tuto oblast ovlivnit. Jedná se především o podporu organizací, které pro děti nabízejí volnočasové aktivity. Různá grantová opatření umožní financovat takovéto aktivity a s poměrně nízkými náklady zajistit činnost vlastivědných, ochotnických, sportovních organizací. Velký vliv na sociálně patologické jevy mládeže mají rovněž legislativní opatření v boji proti alkoholismu, kouření a drogám. Především snadnost jejich dostupnosti tuto oblast výrazně limituje. Jsou-li ve společnosti přijaty potřebné zákazy, jejichž naplnění je kontrolováno a případně pokutováno, pak je vliv alkoholu a drog výrazně potlačen. Je-li však společnost vůči této oblasti benevolentní, stávají se alkohol i drogy jedním z faktorů, které rozvoj sociálně patologických jevů umožňují. Důležitá je v této oblasti především osvětová a vzdělávací stránka, která vysvětluje nebezpečnost drog pro zdraví a sociální vazby.

2.3 Tendence vývoje sociálně patologických jevů

Sociálně patologické jevy jsou součástí rozvoje společnosti, odrážejí společenský vývoj. Rozvíjí-li se společnost pozitivním směrem, sociálně patologické jevy jsou omezovány, je-li tomu naopak, dochází k jejich prohlubování a vzniku nových forem. Svůj vliv má rovněž technologický rozvoj, který prostřednictvím nových technických prostředků a systémů dává možnost k patologickému jednání. Příkladem může být rozvoj výpočetní techniky, který umožnil vznik patologické závislosti na internetu, či patologickému hráčství.

Česká republika je od roku 2004 součástí Evropské unie, patří mezi otevřené ekonomiky. Plně se zde promítají globalizační trendy, včetně jejich pozitivních i negativních tendencí. Světová ekonomika je od roku 2008 postižena hospodářskou krizí, její důsledky se promítají i do hospodářského, politického i společenského života. Vzrůstající nezaměstnanost i hospodářská nejistota mají negativní vliv na život v mnoha rodinách. Zejména ve finančně slabých rodinách dochází vlivem dalšího snížení životní úrovně k nárůstu agresivity, která se může přenést i na děti. Nedostatečné finanční zajištění povede k růstu drobné kriminality prostou krádeží i krádeží vloupáním.

Současné kriminalistické statistiky⁹ za rok 2007 uvádí, že: „Podíl dětí ve věku do 15 let na celkovém počtu pachatelů stagnoval na 2,1 % (-0,4 %), stejně tak i podíl mladistvých ve věku od 15 do 18 let na 4,9 % (+0,2 %). Ve struktuře objasněných trestných činů převládají u dětí i u mladistvých majetkové trestné činy, krádeže prosté. Pokud jde o mladistvé, došlo ke zvýšení počtu jimi spáchaných násilných trestných činů – loupeží, úmyslných ublížení na zdraví a vražd (+6, zjištěno 10 trestných činů). Evidovány byly dvě vraždy spáchané dětmi (+1). Pro srovnání: za posledních deset let byl zaznamenán nejvyšší počet vražd spáchaných dětmi v roce 1999 a 2004 (4 trestné činy) a mladistvými v roce 1998 (16 trestných činů). V případě násilné trestné činnosti došlo k mírnému poklesu podílu této kategorie pachatelů, přesto tato trestná činnost je neustále doprovázena vysokým stupněm brutality. Poměrně novým problémem u dětí je vzrůstající tzv. šikana, kdy si děti natáčí fyzické útoky a prezentují je např. na internetu.“ Počet trestných činů mládeže se za poslední léta snižuje, zvyšuje se však jejich brutalita. Na snížení počtu trestných činů dětí se podílí několik faktorů, především jsou zde vidět pozitivní výsledky projektů Ministerstva vnitra v oblasti prevence kriminality dětí a mládeže, určitý vliv má i zvyk a otupělost v posuzování deliktů dětí a tím pádem i jejich podání Policii ČR k vyšetření.

Z praxe pedagogického pracovníka základní školy i rozhovorů s učiteli prvního stupně mohu konstatovat, že chování dětí je výrazným způsobem determinováno složením skupiny, je-li ve třídě několik negativně zaměřených dětí, dochází zde k řadě deliktů a práce s takovou skupinou je velmi obtížná. Bohužel se zde projevuje i fakt určitého „boje“ mezi základními školami o počet dětí ve škole. Se snižující se porodností a nižšími populačními ročníky školy ve snaze o udržení počtů dětí vychází rodičům vstříc a snaží se vzniklé delikty řešit nedostatečně razantně. Nepotrestaný delikt pak dává aktérovi pocit, že se vlastně nic nestane, když dojde k jeho zopakování. V lepším případě se pak škola dohodne s rodičem o přestupu dítěte na jinou školu. Ve větších městech, s vyšším počtem základních škol, pak vzniká jakási kategorie „žáků – delikventních turistů“, kteří vydrží na škole půl roku a potom vlivem svého negativního jednání raději přestoupí na školu jinou.

2.4 Dílčí závěr

Sociálně patologické jevy jsou vážným společenským problémem, který zasahuje i do prostředí základní školy. Vlivem společenského i technologického vývoje dochází i k jejich vývoji. Jak ukazují statistiky Ministerstva vnitra, počet trestných činů dětí klesá, narůstá však jejich brutalita a mění se i formy. K tomu, aby došlo k jejich výraznějšímu omezení, je třeba napřítmit úsilí všech zainteresovaných složek, rodiny, školy a tím i celé společnosti. Školní družina jako součást základní školy má v celém procesu nezastupitelné místo.

⁹ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2007 (dostupné: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/verejnyporadek/zprava08.pdf>)

3. Aktivity školní družiny omezující sociálně patologické jevy

Činnost školní družiny specifickým způsobem navazuje na vzdělávací činnost základní školy. V žádném případě však nelze říci, že je přímým pokračováním školní výuky. Také výuku nenahrazuje. Je zaměřena zejména na oblast výchovy, vzdělávací složka činnosti má méně významný charakter. Činnost školní družiny musí vyhovovat požadavkům duševní hygieny, jedná se o střídání klidných a pohybově náročných činností, práce a odpočinku, organizovaných a spontánních činností. Režim školní družiny musí vytvářet vhodné podmínky pro realizaci výchovných záměrů a cílů vychovatelů. Měl by také respektovat potřeby, zájmy a věková specifika dětí. Jedná se tedy o činnosti, k nimž jsou v rámci školní družiny podmínky, a které jsou v jistém smyslu protiváhou výuce. Tuto protiváhu je třeba vidět ve formách odpočinku, které jsou prostřednictvím aktivit školní družiny dětem nabízeny. Školní družina může zastávat významnou roli v prevenci sociálně patologických jevů. Vzhledem k tomu, že se jedná o výchovně vzdělávací prvek, jsou její aktivity omezující sociálně patologické jevy zaměřeny do pedagogické oblasti.

3.1 Charakteristika aktivit školní družiny

Výchovné působení ve školní družině vychází z jejích časových, obsahových a prostorových možností. Výchovné působení se uskutečňuje prostřednictvím aktivit. Aktivitou se chápe činnost dětí, případně dítěte, která má stanovený určitý cíl, obsah, způsob realizace a také výsledek. Aktivity školní družiny mohou být organizované či spontánní. Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu dětí přibližně stejného věku, lze zde realizovat aktivity jak kolektivní tak individuální.

Aktivity ve školní družině se zpravidla člení podle obsahu činnosti, další možností je jejich klasifikace z hlediska pedagogického působení na dítě. Pávková¹⁰ rozděluje aktivity z hlediska obsahu činnosti takto: „*Ve školní družině a školním klubu se uskutečňují činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné a příprava na vyučování.*“

Cílem odpočinkové činnosti je obnova duševních a fyzických sil dítěte a celkové odstranění jeho únavy. Odpočinkové činnosti by neměly být pohybově či psychicky náročné. Mezi základní odpočinkové činnosti řadíme hraní klidných her, četbu, poslech, vyprávění apod. Jejich zařazení do denního režimu školní družiny je velmi důležité z důvodu jejich psychohygienického poslání. V mnoha případech se při volbě obsahu odpočinkové činnosti respektuje přání dětí.

Významnou roli v aktivitách školní družiny sehrávají rekreační činnosti. Tyto činnosti mají charakter pohybových aktivit a rekreačního sportování, případně turistiky,

¹⁰ Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002, 114 s.

realizovaných pokud možno na čerstvém vzduchu. Realizací rekreačních činností se děti odreagovávají, zbavují se duševního napětí a regenerují své duševní síly. Doporučují se spíše organizované kolektivní aktivity, umožňující podpořit soutěživost, činnost v týmu apod. V některých případech jsou na místě také spontánní aktivity.

Činnosti zájmové pomáhají uspokojovat, kultivovat a rozvíjet zájmy a rozmanité potřeby dětí ve školní družině. Umožňují dětem nejen jejich seberealizaci, ale i rozvoj pohybových dovedností a další poznávání. Mohou být organizovány jak v kolektivní, tak individuální formě, umožněny jsou také spontánní. Při kreativních činnostech může spontaneita dětí překračovat běžná hlediska uplatňovaná při hodnocení kázně ve vyučování. Důležitým aspektem zájmových činností je vytvoření pocitu zahánění nudy a naopak získání radosti z naplnění volného času. Nenaplněnost volného času děti kompenzují náhradními a zástupnými činnostmi virtuální reality, gamblerstvím, agresivitou a destrukcí okolí. Role školní družiny v omezení sociálně patologických jevů u tzv. dětí bez zájmu, které jsou jimi nejvíce ohroženy, je velmi vysoká.

Upevňování hygienických a kulturních návyků, či péče o osobní majetek je cílem sebeobslužných činností. Děti se starají o pořádek ve školní družině, snaží si vytvořit prostorový řád, aby měly možnost, kde realizovat své hry apod. Také kultura v komunikaci má ve školní družině své významné místo, jedná se při komunikaci o respektování druhého, nevyvyšování se apod. Důležité jsou rovněž hygienické návyky, především z hlediska zdravotní prevence. Starostlivost o své věci umožňuje v místnosti školní družiny udržet prostorový řád, aktovky, oděvní svršky či učební pomůcky by měly být na svém místě.

Realizace veřejně prospěšných činností vede děti k podílu na pracích ve prospěch celku. Jedná se o udržování pořádku ve škole a školní jídelně, na hřišti apod. Mezi další formy lze zařadit sběr surovin, plodů pro krmení lesní zvěře, třídění odpadu apod. Cílem je vštípit zásady ochrany životního prostředí a také ochotu podílet se na činnostech ve prospěch celku. Zejména v současné době, kdy je spíše podporován konzumní způsob života, hromadění majetku a individualismus, by měla být dána protiváha tomuto procesu ve formě podpory realizace veřejně prospěšných činností. Cílem je dát dětem možnost prožít ocenění a zadostiučinění za uskutečnění práce ve prospěch všech, zvelebovacích prací, ocenění za pěknou výzdobu školní družiny, za přípravu cen na karneval apod.

Jsou-li k tomu vhodné podmínky, mohou být ve školní družině realizovány aktivity, jejichž cílem je příprava na vyučování. Tyto aktivity slouží k přípravě na výuku dalšího dne, vypracování domácích úkolů apod. Mohou mít ale i podobu didaktických her, upevňování a rozšiřování poznatků na vycházce, znalostních her atd. Při vypracovávání domácích úkolů budou hrát významnou roli požadavky rodičů a učitelů, doba pobytu dítěte ve školní družině, prostory materiálního vybavení školní družiny, ale i individuální zvláštnosti dětí.

Chceme-li analyzovat členění aktivit školní družiny z jiného hlediska, může být kritériem rozdělení pedagogické hledisko, na jakou část osobnosti dítěte jednotlivé

aktivity působí. Jedná se o působení na osobnostní, kreativní, a znalostní stránku osobnosti dítěte. Podle tohoto úhlu pohledu můžeme aktivity, realizované ve školní družině, rozdělit na:

- organizované aktivity, podporující soutěživost,
- tvůrčí aktivity,
- vzdělávací aktivity,
- individuální pedagogické působení.

Cílem organizovaných aktivit je u dětí utváření schopnosti týmové práce, respektování druhých a cílevědomosti. Jednoznačný cíl a pravidla určují, čeho má být v aktivitě, např. hře, dosaženo a jakým způsobem. V rámci školní družiny se jedná o různé soutěže sportovního charakteru, soutěže v rámci společných akcí školní družiny (např. karneval, besídka, pěvecká soutěž apod.). Tyto aktivity umožňují pedagogicky působit pozitivním směrem, dávají dětem možnost prožitku společného úspěchu, společných zážitků, sounáležitosti a odpovědnosti za výsledek týmu. Úspěchu lze dosáhnout pouze vzájemnou souhrou, spoluprací a kreativitou. Je-li někdo v soutěži individualistou, ostatní to vidí a v případě prohry i odsoudí. V konečném důsledku mají organizované aktivity velký vliv na utváření vzájemných vztahů mezi dětmi.

Tvůrčí aktivity školní družiny umožňují utváření a rozvoj kreativních schopností dětí. V rámci těchto aktivit děti vytváří výtvarná díla, jako jsou obrázky, zvířátka z papíru, domečky, využití přírodnin (drátkování kamínků), obrázky malované na sklo, výšivky, Vánoční a Velikonoční přání, ozdoby atd. Tvůrčí aktivity vedou děti nejen k cílevědomosti, ale i tvořivosti, potěšení z hotového výrobku, ale i ocenění druhých. Tvůrčí aktivity děti motivují k aktivnímu naplnění volného času, k rozvíjení zájmů a kreativity.

Vzdělávací aktivity školní družiny navazují na vzdělávání školní výukou. Školní vzdělávací program školní družiny svými tématy navazuje a dotváří jednotlivá přírodovědná, vlastivědná i kulturní témata školní výuky. Děti ve školní družině integrují své znalosti z různých oblastí a samy při řešení jednotlivých úkolů zjišťují jednotlivosti, které spojují ve znalostní celek. Prostřednictvím vzdělávacích aktivit školní družiny mohou děti uplatnit to, co se doposud naučily. Dává jim to pocit uplatnění a zadostiučinění, pozitivně je to motivuje a utváří. Dojde-li dítě ke správné odpovědi, může-li uplatnit znalost a je za to kladně hodnoceno, motivuje jej to dále k tomu, aby obstálo v obdobných situacích a k dalšímu studiu. Cílem je utváření kladného zaměření směrem ke vzdělanosti a tím omezování zaměřenosti k realizaci společensky nevhodné činnosti.

Velmi významnou roli školní družiny v oblasti omezování sociálně patologických jevů sehrává individuální pedagogické působení výchovných pracovníků školní družiny. Vychovatel je aktivním činitelem, organizujícím činnost školní družiny. Při jednotlivých aktivitách děti sleduje a hodnotí jejich činnost, jak kladným, tak záporným způsobem. Neměl by být tzv. drábem, ale spíše starším kamarádem a rádcem. Ne všechny situace však lze řešit v této roli, vyžaduje-li to stav, pak by měl rázně

zakročít. Nejhorším způsobem řešení je přehlížení stavu a latentní zranění problému. Individuální pedagogické působení umožňuje děti laskavým slovem povzbudit, ocenit dobrý výsledek, pomoci řešit drobné rozpory. Umožňuje děti vychovávat k pořádku a disciplíně, toleranci a ohleduplnosti, respektování druhých. Důležité je, respektovat individuální zvláštnosti dětí, přistupovat k jejich výchově s ohledem na jejich vlastnosti a schopnosti, s respektováním jejich osobnosti. Tišší děti povzbudit a nechat vyniknout, hyperaktivní utlumit a motivovat správným směrem. Vychovatel by měl v rámci výchovného působení klást důraz na slušné jednání a chování, vzájemnou pomoc, ohleduplnost, pěstování zdravého sebevědomí. Dobré vztahy mezi dětmi je navzájem učit vnímat svoje potřeby a pocity.

Z časových důvodů nelze realizovat všechny typy aktivit v průběhu jednoho dne. Jednotlivé činnosti se rovněž prolínají, častokrát je prováděno současně několik typů činností, např. část dětí hraje společenské hry a část vyrábí pod vedením vychovatelky např. papírová zvířátka. Toto dělení nemusí být dáno pouze zájmem dětí, ale existují pro ně i jiné důvody. Dítě např. odchází ze školní družiny se starším sourozencem a zvířátko by nestačilo dokončit. V režimu dne by neměly chybět rekreační a odpočinkové činnosti.

Hájek¹¹ uvádí: „*Jedním z důvodů, proč rodiče přihlašují své děti do školních družin, je snaha čelit sociálně patologickým jevům ohrožujícím děti a vybavit je vědomostmi, dovednostmi a postoji pomáhajícími odolávat nástrahám, které současná společnost připravuje. Výchovné působení musí reagovat na nebezpečí, jakými jsou drogová závislost, gamblerství, nesnášenlivost a agresivita apod.*“ Ne všechny aktivity školní družiny mají podstatný vliv na omezení sociálně patologických jevů. Hlavní roli zde sehrává jejich vliv na utváření osobnosti dítěte z hlediska jejich orientace a postojů, zájmů, sociálních vazeb a znalostí. Z tohoto pohledu lze říci, že hlavními aktivitami školní družiny, omezujícími sociálně patologické jevy jsou **odpočinkové, rekreační, zájmové a veřejně prospěšné** činnosti. V další části této kapitoly se budu věnovat podrobnějšímu vymezení obsahu, cílů a především forem těchto aktivit tak, aby při správné realizaci působily preventivně a umožnily ve školní družině omezení sociálně patologických jevů.

3.2 Hlavní aktivity školní družiny vedoucí k omezení sociálně patologických jevů

Hlavním cílem školní družiny je proces utváření osobnosti dítěte, zájem o žáka a jeho problémy, možnost dát mu prostor k seberealizaci, ale i ocenění schopností. To vše napomáhá k utváření pozitivní orientace a přípravy dítěte pro život v současné společnosti. Mezi nejdůležitější cíle formování osobnosti dítěte a tím i preventivní výchovné programy realizované školní družinou patří následující:

¹¹ Hájek, B. a kol. *Školní družina*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007, 13 s.

- výchova ke zdravému životnímu stylu,
- posilování komunikačních dovedností,
- zvyšování sociálních kompetencí,
- výchova k odstraňování nedostatků v psychologické regulaci chování,
- schopnost najít své místo ve skupině a ve společnosti,
- formování životních postojů.

Výchova ke zdravému životnímu stylu obsahuje základy hygienických návyků, čistoty, sebekontroly, pěstování otužilosti, správné stravovací návyky, vhodný jídelníček a zlepšení tělesné zdatnosti. Výchova ke zdravému životnímu stylu nezahrnuje jen rozvíjení osoby dítěte, jeho zdraví, ale také posilování citové oblasti osobnosti – obohacování estetickými zážitky, posilování citových vazeb, rozvoj pracovních dovedností. Zdravý životní styl dává dítěti pocit naplněnosti volného času, svojí aktivní stránkou umožňuje plánování činností, které uspokojí zájmy dítěte. Právě plánování pozitivně orientovaných činností výrazným způsobem omezuje sociálně patologické chování dítěte. Orientuje je na správné činnosti.

Posilování komunikačních dovedností umožňuje rozvíjení slovní zásoby, výchovu k zásadám správné komunikace a její využití v kolektivu. V konečném důsledku se jedná o to, aby dítě umělo naslouchat druhým a tím respektovalo jejich zájmy, ale na druhou stranu si dokázalo v kolektivu vytvořit rovnoprávnou sociální pozici. Komunikační dovednosti sehrávají významnou roli v omezení sociálně patologických jevů tím, že když se dítě dostane do situace, kdy se musí bránit, dokáže situaci zvládnout argumentačně, aktivním a nebojácným postojem. Uzavřený a bojácný postoj může útočníky ještě více vybízet k agresivnímu jednání, je-li tomu ale naopak, útočníci se mohou zaleknout a častokrát odstoupí od svého úmyslu dítě poškodit.

Zvyšování sociálních kompetencí představuje rozvoj dovedností, vědomostí, postojů v sociálních vztazích, učení se správně jednat v určitých situacích, sebeovládání, odpovědnost za své chování, umět nést následky, pravdomluvnost a schopnost kritiky. Sociální kompetence, zejména pozitivně orientované, mohou výrazným způsobem omezit sociálně patologické chování dítěte. Umožňují dítěti nalézt správné místo v kolektivu a případně ovlivňovat zaměření a činnosti kolektivu společensky prospěšným směrem.

Výchova k odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování znamená učení ovládat stresové a náročné životní situace, ovládat negativní citové reakce, umět přijmout neúspěch a vyrovnat se s ním. Cílem výchovy je naučit děti zvládat psychicky vypjaté stavy, být na takovéto situace připraven a umět je vyřešit. Děti s pomocí vychovatele poznávají svoje charakterové vlastnosti, uvědomují si své přednosti a nedostatky. Vychovatel by měl děti upozornit na nesprávnost chování a tím formovat postoje dítěte k řešení dané situace.

Utváření **schopnosti najít své místo ve skupině a ve společnosti** představuje významnou výchovnou složku školní družiny. Touto výchovou se utváří schopnost dítěte najít své místo ve skupině a ve společnosti, získat zdravé sebevědomí. Výchova směřuje

k osvojení si zásad týmové spolupráce, schopnosti začlenit se do skupiny dětí, dále umět posoudit a zhodnotit své schopnosti, ale i druhých, vytvořit si přátelské vztahy s ostatními dětmi, umět vést ale i se podřídit. Tato výchova výrazným způsobem omezuje sociálně patologické jevy tím, že jedince s předpoklady k takovému chování přetváří a orientuje k respektování druhých. Naopak uzavřené děti posiluje k aktivnímu zapojení do činnosti kolektivu, snaží se je do kolektivu včlenit a omezit tak jejich pozici jako cíl k agresivnímu jednání druhými.

Formování životních postojů představuje umět pomáhat, nepodléhat cizím negativním vlivům, správná hodnotová orientace, tolerance a porozumění. Jak zdůrazňuje Balková¹²: „Člověk je tvor společenský a měl by se přizpůsobit obecným normám chování. Nejde jen o jednání mezi dětmi ve škole, je důležité naučit se orientovat v běžném životě. Je významné pěstovat zdravé sebevědomí, umět vnímat potřeby a pocity, ale zároveň vědět, že pro dobré vztahy musíme respektovat také práva ostatních, nejen si hlídat ta vlastní.“ Životní postoje výrazným způsobem určují, bude-li se dítě uchylovat k sociálně patologickému chování. Školní družina se, jako jeden z činitelů výchovy, může podílet na formování životních postojů. Tím, jaké je klima ve školní družině, jaké modely chování jsou oceňovány, jaké organizované i spontánní cíle si družina vytyčuje, to vše postoje a orientaci dětí ovlivňuje a utváří. Výraznou roli v celém procesu sehrává osobnost vychovatele. Je-li aktivní, vytvoří-li pro děti zajímavý a pestrý program, dokáže-li ocenit každý dobrý výkon dítěte, neprotěžuje-li své oblíbence, děti si uvědomí to, co se oceňuje a tím si vytváří svoji hodnotovou orientaci.

Výše specifikované cíle jsou v rámci činnosti školní družiny realizovány prostřednictvím jednotlivých aktivit. Jejich vymezení a obsah jsem popsala v kapitole 3.1. Eliminaci a prevenci sociálně patologických jevů zajišťují především odpočinkové, rekreační, zájmové a veřejně prospěšné činnosti. Tyto činnosti se výrazným způsobem podílejí na formování postojů, orientace a vlastností dětí, zejména z hlediska jejich postavení a vazeb v kolektivu. Podstatné je také formování zájmů, kreativity a způsobu naplnění volného času. Při analýze a popisu jednotlivých aktivit se zaměřím především na obsah a formu jejich realizace v podmínkách školní družiny. Takováto analýza mi vytvoří dostatek výchozího materiálu pro vytvoření školního vzdělávacího programu školní družiny orientovaného na omezení sociálně patologických jevů.

Odpočinkové činnosti jsou zaměřeny na obnovu duševních a fyzických sil dítěte po náročné dopolední výuce. Má-li mít dítě následující den dostatek psychických sil k výuce, je potřebné, aby v režimu dne byly takové aktivity, které povedou k celkovému odstranění jeho únavy. I Pávková¹³ uvádí: „*Odpočinkové činnosti jsou velmi klidné, pohybové i psychicky nenáročné.*“ Tyto aktivity by měly dítě zaujmout jak svým poutavým obsahem, tak pestrou formou. Spíše se jedná o aktivity, které nevyžadují u dítěte náročnou přípravu, ale svým obsahem je zaujmou a vtáhnou do svého děje. Nabídnou mu možnost přemýšlet, utvářet svoje představy a rozvíjet svoji fantazii.

¹² Balková, K. *Náměty pro školní družinu*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006, 83 s.

¹³ Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002, 83 s.

Umožní mu rozlišovat mezi dobrem a zlem, mezi kladnou a zápornou orientaci, zamýšlet se nad praktickými aspekty života.

Dítě by se mělo odpočinkových činností zúčastnit spíše pasivněji, poslechem a případně přemýšlením. Cíl a téma odpočinkové činnosti by mělo být orientováno jak do minulosti, tak přítomnosti i budoucnosti. Mělo by dítěti nabídnout možnost poznat své okolí, zamyslet se nad tím, jakému povolání by se chtělo věnovat, podělit se o svoje dojmy z prázdnin a cest.

Základní formou odpočinkové činnosti je četba pohádek, příběhů, pověstí. V rámci této formy si dítě utváří svoji fantazii, odděluje dobro od zla, poznává místo, kde žije. Formuje si svoji hrdost a případně se motivuje k pozitivním činům, aby se vyrovnalo hrdinům minulosti. Ne nadarmo se říká, že vzory přitahují a jejich absence se promítá do orientace dětí. Dítě se chce identifikovat s někým či něčím a pozitivní vzory z minulosti mu to mohou nabídnout.

Odpočinková činnost může být uskutečněna také formou vyprávění na určité téma nebo jako beseda se zajímavou osobností. Téma vyprávění by mělo být určitým způsobem aktuální, např. vyprávění zážitků z prázdnin v prvním týdnu činnosti školní družiny, před Vánoce povídání o tom jaké jsou Vánoční zvyky, čím obdarujeme své blízké, před závody mistrovství světa besedování o významném sportovci z regionu a jeho úspěchy. Je vhodné si s dětmi vyprávět uvolněněji, např. jaký je jejich nejlepší kamarád, kterých dobrých vlastností si u něj vážíme a proč. Takovéto vyprávění napoví o možnostech vzniku sociálně patologických jevů. Děti by měly být vhodným způsobem do vyprávění či besedy zapojeny, aby každý měl možnost se vyjádřit či pochlubit. Méně aktivní děti by měly být vyzvány a pobídnuty k zapojení do vyprávění. Vhodnou formou je konkrétní dotaz, který takové dítě přímo nastartuje k odpovědi.

Ve školní družině se v rámci odpočinkové činnosti také bavíme o tom, čím by děti chtěly v dospělosti být. Dítě se chce přiblížit své rodině, chlapec chce být v mnoha případech ve stejné profesi jako otec, dívka jako matka. Má-li dítě na víc, může to vychovatelka ovlivnit. Dobré je uspořádat ve školní družině besedu s osobností se zajímavou profesí, takovýmto může být např. lékař nebo policistka. V besedě se zmínit, čím je daná profese prospěšná, čím je zajímavá a jak daného člověka baví. Děti mohou být rovněž upozorněny na co si mají dát za různých situací pozor, na možná zdravotní rizika a nebezpečí, která na ně číhají. Rovněž jsou seznámeny s tím, jak se mají chovat, když se do dané situace dostanou. Odpočinkové činnosti eliminují sociálně patologické jevy formováním představ a vzorů správného chování, ale i tím, jak je vhodné se v dané situaci zachovat.

Rekreační činnosti sehrávají v aktivitách školní družiny významnou roli. Pávková¹⁴ uvádí: „*Pravidelné zařazování rekreačních činností je jedním z požadavků zdravého duševního i tělesného vývoje dětí a mládeže*“. Cílem těchto aktivit je aktivní odpočinek formou sportovní či pohybové činnosti. Zařazení rekreačních činností do programu

¹⁴ Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002, 51 s.

školní družiny umožňuje dětem odreagovat se a zbavit duševního napětí, regenerovat své duševní síly. Rekreační činnosti mají také výrazný sociální aspekt, realizují se zpravidla kolektivní formou a tudíž podporují kolektivní a týmovou spolupráci. Zejména v současné době, kdy se v nadnárodních společnostech dosahuje úspěchu týmovou spoluprací, je tato schopnost ceněnou devizou. Dříve preferovaný individualismus tak dostává významného konkurenta. Děti se současně učí odpovědnosti za úspěch týmu, toleranci, utváření pozitivního klimatu ve skupině. Vzájemné rozmíšky v týmu vedou častokrát k prohře v soutěži a je dobře, poukáže-li vychovatelka na tuto možnou příčinu.

Rekreační činnosti mají sportovní charakter, aktivním pohybem umožňují regeneraci sil dítěte, upevňování jeho zdraví a odolnosti, ale také utváření osobnosti v kolektivu jiných dětí. Sportovní aktivity mají jak organizovanou, tak spontánní formu. Mezi organizované sportovní aktivity patří atletické soutěže, míčové hry jako fotbal, vybíjená, ale i různé pohybové hry. Dynamika činnosti posiluje fyzickou zdatnost dětí, cílevědomost, ale i toleranci, umožňuje posilovat týmový duch atd. Právě vzájemné vztahy mezi dětmi, vytvořené při rekreačních aktivitách, sehrávají významný společenský aspekt. Nenechávají děti o samotě, ale dávají jim zakusit pocit být součástí kolektivu. Společné zážitky z her utváří dítě pozitivním směrem, nabízí získat přátelství a to i na dlouhá léta.

Rekreační činnosti školní družiny mohou také v dítěti odhalit předpoklady k úspěšnému výkonu dané činnosti, bude-li se jí dítě systematicky věnovat. Vychovatel děti při hře pozoruje, a když vidí, že je dítě v dané činnosti výborné, navrhne mu, aby se činností zabývalo systematicky v kroužku, sportovním klubu apod.

Rekreační činnosti mají z hlediska sociálně patologických jevů výrazný preventivní charakter. Tím, že posilují kolektivního ducha, vyplňují dítěti volný čas a motivují jej k systematickému výkonu dané činnosti, zabráňují bezduchému bloumání a omezují nudu. Má-li v sobě dítě zažitý vzor aktivního sportovního chování, za něž je okolím oceňováno, samo si pak dítě tuto činnost vybírá jako náplň svého volného času. Sportování jako forma ušlechtilého pohybu zajišťuje dítěti regeneraci jeho sil, které dítě následně využívá při vypracování domácích úkolů atd. Významnou roli sehrávají aktivní činnosti k zájmu zapojit se do klubového života obdobně orientovaných jedinců. Kolektivní činnost, společné úspěchy a zážitky, perspektiva jsou významnou devizou, v níž se mohou rekreační činnosti školní družiny přetvořit, případně k nim alespoň přispět.

Velmi důležitou roli plní ve školní družině **zájmové činnosti**. Jedná se o formu, která rozvíjí tvořivou, kreativní stránku osobnosti dítěte. V rámci zájmové činnosti se mohou děti sdružovat i do kroužků. V nich děti postupně zdokonalují své výtvary, navzájem si je porovnávají, předávají si své zkušenosti. Také při tom hovoří o tématech, která mohou, ale i nemusí souviset s vlastní tvorbou. Takováto komunikace je pro dítě velmi důležitá a pomáhá mu navazovat sociální vazby s ostatními dětmi. Kroužková zájmová činnost klade v rámci školní družiny vyšší nároky na organizaci i na personální zajištění.

Zájmová činnost má charakter hudební, výtvarné, literárně dramatické či vlastivědné činnosti. Hudební aktivity jsou organizovány jako zpěv, poslech písní či tanec. Zejména aktivně prováděné hudební aktivity mají pro formování dítěte velký význam. Zušlechťují jeho duši a rozvíjí jeho kreativní schopnosti. Děti se mohou se svými výsledky činnosti zúčastnit různých soutěží, což posiluje jejich cílevědomost a další osobnostní vlastnosti. Aktivní působení rovněž preventivně omezuje sociálně patologické jevy.

Výtvarné projevy jsou více statické, umožňují rozvoj tvořivosti dítěte. Učí jej trpělivosti, systémovosti, zručnosti, pečlivosti atd. Na rozdíl od jiných zájmových forem jsou orientovány na hmatatelný výsledek. Jsou-li výtvarné projevy dělány v kolektivu, děti při tom mohou komunikovat a sdělovat si svoje názory, zkušenosti, ale si i postěžovat.

Literárně dramatická forma pomáhá dítěti v rozvoji jak jeho slovního projevu, tak kreativních schopností při tvorbě námětu, struktury, zápletky i celkového obsahu literárního počínu. Doporučovány jsou spíše kratší formy jako jsou povídky, básně a v pozdějším věku i zamyšlení a eseje. K literárně dramatické formě přináležejí rovněž přednes básní a povídek, který dítěti umožňuje prožívání sdělovaného. Literárně dramatická forma může být rovněž součástí společných akcí školní družiny, kdy tvoří část kulturního programu. Takováto organizace dítěti umožňuje směřovat k určitému termínu a cíli, kdy se může svým projevem pochlubit nejen svým spolužákům a učitelům, ale i rodičům a přátelům školy.

Mezi zájmové činnosti se rovněž řadí vlastivědné a přírodovědné aktivity prováděné v prostředí školní družiny. Cílem těchto aktivit je zábavnou formou rozšířit poznání dětí a v určitém smyslu navázat na školní výuku. Upřednostňuje se především aktivní zapojení dětí do vlastní činnosti. Poznávání města či vesnice, kde dítě žije, dává dítěti možnost identifikovat se s ním, poznat významné historické, kulturní či technické pamětihodnosti a přírodní zvláštnosti.

Všechny zájmové činnosti školní družiny působí vůči sociálně patologickým jevům dětí spíše preventivně tím, že naplňují jejich volný čas. Rovněž utváří jejich hodnotovou orientaci a rozšiřují jejich zájmy v kulturní a vlastivědné oblasti. Dovolují dětem rozvíjet jejich kreativní schopnosti, čímž rozšiřují možnosti jejich zapojení do společenských vazeb. Zájmové činnosti vytváří protiváhu vůči případnému patologickému chování.

Poslední skupinou aktivit školní družiny, které se výrazně podílí na eliminaci sociálně patologických jevů, jsou **veřejně prospěšné činnosti**. Tyto aktivity vedou děti k podílu na pracích ve prospěch celku. Jejich součástí je orientace na ochranu přírody a životního prostředí vůbec. Nejedná se pouze o přírodu samotnou, ale i o třídu, školní družinu, šatnu, jídelnu apod. Děti se v rámci těchto činností učí udržování pořádku ve škole, na hřišti, na vycházce apod. Mezi další formy lze zařadit sběr surovin, třídění odpadu, orientaci na recyklaci apod.

Do této kategorie aktivit patří také besedy na téma „Naše země“, objasňující vliv člověka na životní prostředí, čím životnímu prostředí škodíme atd. Cílem je vštípit zásady ochrany životního prostředí.

Mezi veřejně prospěšné činnosti se řadí také vystoupení pro seniory v penziencech a domovech důchodců. Je třeba dětem vysvětlit přínos takovýchto akcí pro obecnost, aby si uvědomily svůj podíl na nich. Snaha zapojit děti do veřejně prospěšných činností dětem ukazuje jejich společenský význam, všechno nelze dělat pouze s očekáváním finanční odměny, odměna má více forem a peněžní je jednou z možných. Důležitým je také ocenění výkonu obecností, zveřejnění výkonu či aktivity, ukázání jejich přínosu pro ostatní apod. Nelze se pouze chovat přístupem „po nás potopa“, ale zachovat životní prostředí i pro další. Veřejně prospěšné činnosti vedou k utváření hodnotové orientace dítěte a jeho postojů. Tím se podílí na odstranění sociálně patologických jevů ze života kolektivu dětí.

3.3 Dílčí závěr

Činnost školní družiny by měla směřovat k posláním, které má v rámci vzdělávací soustavy vymezeno. Sehrává výchovnou a částečně i vzdělávací roli, přičemž dominantní je výchovná role. Umožňuje dětem aktivním způsobem po ukončení školní výchovy naplnit vymezený časový rámec. Školní družina dětem umožňuje nejen oddych a odpočinek, ale také aktivní vyžití a i přípravu na vyučování. Program školní družiny je realizován prostřednictvím odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné činnosti a přípravy na vyučování. Každá z aktivit má v činnosti školní družiny své místo, zajišťující utváření a rozvoj dítěte. Ne všechny aktivity školní družiny mají vliv na omezení sociálně patologických jevů, nejvíce se na jejich eliminaci podílí odpočinkové, rekreační, zájmové a veřejně prospěšné činnosti. Jejich hlavní vliv spočívá především v preventivní stránce. Tím, že dítě dokáže správně motivovat v aktivním postoji k životu, nabídnutí sportovních, kulturních a dalších oblastí, uspokojujících jejich potřeby a zájmy, utváří jeho osobnost a hodnotové zaměření. Současně také dítěti ukáže, jak se zachovat, dostane-li se do dané situace.

Výše zmíněné činnosti školní družiny by měly být vhodným způsobem zakomponovány do školního vzdělávacího programu tak, aby jejich realizací byly u dětí utvářeny potřebné kompetence. Znalosti, dovednosti, návyky i zaměření pak dítěti dovolí naplnit svůj život správným a společensky prospěšným směrem.

I já se snažím ve své práci vytvářet u dětí potřebné kompetence. Nejvíce využívám hru, která mi umožňuje poznávat děti v jednotlivých situacích, vidět jejich reakce. Nenutím, aby se účastnili všichni, ale nenásilnou formou se snažím je přimět k tomu, aby se zapojili. Důležitá je pochvala, povzbuzení dětí, které jsou uzavřené, ostýchavé. Hra je důležitou součástí prevence proti šikaně a agresivitě.

4. Role vychovatele při omezení sociálně patologických jevů

Školní družina představuje výchovně vzdělávací součást základní školy, která zajišťuje zájmové vzdělávání dětí. Zabýváme-li se sociálně patologickými jevy školní mládeže, měli bychom analyzovat vliv podstatných prvků, které se na jejich vzniku a eliminaci podílí. Jedním z podstatných činitelů, který může sociálně patologické jevy ovlivnit, je vychovatel školní družiny. Vychovatel působí v mnoha rolích, jako vzor pro děti, organizátor činnosti, rádce či starší kamarád. Do všech rolí se promítá osobnost vychovatele, proto v další části práce nastíním, jakými vlastnostmi a schopnostmi by měl vychovatel ve školní družině disponovat.

4.1 Osobnost vychovatele

Základem úspěšné činnosti školní družiny je osobnost vychovatele. Vychovatel by měl mít určité vzdělanostní a osobnostní předpoklady, aby mohl tuto náročnou a zodpovědnou funkci či roli vykonávat dobře. Předpokladem pro úspěšný výkon funkce je minimálně úplné středoškolské vzdělání v pedagogické oblasti. Absolvováním studia by vychovatel neměl ustrnout, je důležité své pedagogické schopnosti neustále prohlubovat, zdokonalovat a podporovat. Povinnost vychovatele se sám dále vzdělávat vyplývá ze zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, § 24, odst. 7.

Hájek¹⁵ charakterizuje vychovatele, který podle něj je: „...iniciátorem a průvodcem žáka při volnočasových činnostech, které přímo nebo nepřímo řídí, navozuje, motivuje, umožňuje a hodnotí.“ Vychovatel plní ve školní družině funkci pedagogickou, sociálního pracovníka, poradenskou a odbornou, orientovanou na organizaci volného času dětí. Vychovatel ve školní družině pracuje tak, že:

- v dětech probouzí aktivní zájem o okolí, podporuje komunikaci dětí, vytváření a rozvoj sociálních kontaktů,
- rozvíjí přirozenou zvědavost dítěte, jeho schopnosti, nadání, správné projevy jeho činnosti přiměřeně oceňuje a chválí,
- rozvíjí kompetence důležité pro učení a rozvoj dětí – zdravé sebevědomí, sebejistotu, schopnost být sám sebou, přizpůsobit se životu v sociální skupině, ve společnosti, schopnost chovat se a jednat na základě základních a etických hodnot.

Vychovatel by měl být dětem ve školní družině rádcem, kamarádem, který dokáže poradit, dovede vhodně motivovat, vést, sdílet s dětmi radost, neúspěch, umí pochválit, povzbudit i kritizovat. Tím, že každodenně výchovně působí na děti, je učí, jak správně a smysluplně naplňovat volný čas. Obohacuje je o nové poznatky a dovednosti z nejrůznějších oblastí, ovlivňuje a prohlubuje hodnoty, zájmy a potřeby. Rozvíjí

¹⁵ Hájek, B. a kol. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007, 47 s.

v dětech specifické schopnosti, nadání a upevňuje jejich žádoucí charakterové vlastnosti. Mezi vychovatelem a vychovávaným je důležitá upřímnost, důvěra, přiměřená citlivost a náročnost. V porovnání s učitelem není vychovatel podle Pavkové¹⁶ : „...vázán osnovami, veškeré metodické materiály slouží jako nezávazné doporučující materiály.“

Ve své práci by se měl vychovatel zaměřit nejen na výchovnou a vzdělávací činnost, ale i na preventivní činnost, včetně prevence sociálně patologických jevů, bezpečnosti a ochrany zdraví dětí. Při volbě aktivit by měl brát rovněž v úvahu prostředí a vybavení školní družiny, možnosti využití prostor základní školy a jejího okolí. Také by měl zohlednit psychickou situaci, naladění dětí po předchozím vyučování (radostné, nepříznivé události, které se dětem přihodily). I Hájek¹⁷ zdůrazňuje, že: „Úspěšná výchova může probíhat pouze v klidné, radostné a pohodové atmosféře, naplněné porozuměním a kladnými emocemi. Vychovatelka svým naladěním a životními postoji vytváří základní atmosféru školní družiny. O tom, zda její působení bude v konkrétních situacích úspěšné, nerozhoduje její představa a naučené modelové situace, ale její reálná schopnost přiměřeně a funkčně v nastalých situacích reagovat.“

Vychovatel musí umět kombinovat činnosti, vhodně je střídat, používat bohatý výběr námětů, rozmanitých forem práce a při tom uplatňovat důslednost, vlídnost a pochopení. Má mít promyšleno několik variant námětů pro činnost, aby mohl podle potřeby pružně reagovat na stav vnějších a vnitřních podmínek. Důležité jsou i komunikativní dovednosti vychovatele.

Při organizaci činnosti školní družiny by se měl vychovatel zaměřit i na:

- respektování práv dítěte,
- zachování principu přiměřené dobrovolnosti,
- propojení zájmových činností s vyučováním.

Při plánování výchovně vzdělávacích činností vychovatel vychází z potřeb a přání dětí, vhodně a nenásilně je ovlivňuje. Tak se pro děti stává tím, kdo co nejméně poroučí a zakazuje, ale spíše doporučuje, usměrňuje a podněcuje. Získává děti přitažlivým obsahem činností, svým osobním vystupováním, vytvořením podnětného prostředí, jehož součástí jsou i kladné sociální vztahy bez zbytečných konfliktů. Pokud se děti v zařízení cítí dobře, může být se svojí prací spokojen.

Důležité je, aby vychovatel poskytl dětem prostor k tomu, aby spolurozhodovaly o tom, co se děje ve školní družině, aby přijímaly a nesly svůj podíl odpovědnosti na tomto dění. Při volbě i hodnocení činnosti může dát vychovatel najevo svůj nesouhlas, ale je důležité použít vhodnou formu projevu. Vychovatel by se měl umět vcítit do světa dětí, měl by být empatický. Být empatický s druhým je možné i tehdy, když se s ním neztotožňuje, a to je šance pro rozvoj dobrých vztahů ve školní družině.

¹⁶ Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002, 57 s.

¹⁷ Hájek, B. a kol. *Školní družina*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007, 33 s.

Myslím si, že ve školní družině je velice důležitý osobnostně sociální přístup, protože vychovatel ovlivňuje a utváří svým způsobem postoje dětí k životu, formuje jejich charakter, základní lidské vlastnosti i komunikační dovednosti. Prostřednictvím komunikace může ovlivnit vývoj osobnosti dítěte jak v kladném, tak i záporném směru. Zda si děti budou vážit samy sebe, jestli získávají důvěru v sebe, ale i v ostatní lidi. Je důležité, aby vychovatel byl osobností na pravém místě, aby ho práce s dětmi bavila a měl děti rád. Měl by být tak trochu psychologem a vědět, že každé dítě je jiné a potřebuje jiný přístup. Na někoho platí ostřejší slovo, a jiný se zase „přetrhne“, jen aby dostal pochvalu. Své místo v práci vychovatele má pochvala a trest. Kladné hodnocení, pochvala a odměna jsou účinnější než trest, proto je důležité pochválit každé dítě, hledat na něm to dobré, ne jen špatné. Ocenit ne jen výsledek, ale i snahu, zájem apod. Vychovatel by neměl říct dítěti např: „ty jsi nešikovný“, ale měl by konkrétně popsat, co se tomu dítěti nepovedlo, v čem vidí chybu.

Vychovatel by měl rozvíjet a podporovat sebeovládání, sebekontrolu nejen u sebe, ale i u dítěte. Velmi důležitou profesní dovedností vychovatele je tolerance k projevům druhých. Vychovatel by měl být obdařen takovými profesními dovednostmi, které by mu umožňovaly přijímat dítě takové jaké je. Uvědomit si, že každé dítě je jedinečné, je jinak temperamentní, má jiné vlastnosti, ctí jiné hodnoty, cíle a to vlivem rozdílného způsobu rodinné výchovy, jiného sociokulturního zázemí. Osobnost vychovatele je významným činitelem, určujícím úroveň a kvalitu činnosti školní družiny.

4.2 Morálně volní vlastnosti vychovatele, schopnosti a dovednosti

Výchovná práce ve školní družině má svá specifika. Těmto specifikům a požadavkům by měly odpovídat i schopnosti, dovednosti a morálně volní vlastnosti vychovatele. Společnost svěruje do rukou vychovatele to nejcennější co má, nastupující mladou generaci. Vychovatel se výrazným způsobem podílí na utváření osobnosti dítěte. Je pro něj vzorem a příkladem, ovlivňuje chování dítěte, utváří jeho schopnosti a dovednosti. V rámci činnosti školní družiny by měl děti správným způsobem podchytit a nadchnout společensky prospěšným směrem, čímž vytváří podmínky pro prevenci sociálně patologických jevů. Mezi hlavní požadavky na vychovatele náleží:

- rozvinutá osobnost s požadovanou hodnotovou orientací,
- vlastenecké přesvědčení respektující demokratický systém,
- všeobecné vzdělání a široký rozhled,
- pedagogické vzdělání,
- osobnostní rysy, charakter,
- komunikativní dovednosti zajišťující kontakt s vychovávaným.

Jednotlivé požadavky by se měly určitým způsobem promítnout do osobnosti vychovatele a měly by být postupně rozvíjeny. Vychovatel by měl své schopnosti rozvíjet a utvářet tak, aby disponoval potřebnými kompetencemi. Jako osobnost by měl být pozitivně orientovaný, považující výchovnou práci jako své životní poslání.

Osobnost vychovatele by měla disponovat následujícími rysy:

- tvořivost,
- kladný přístup k dětem,
- zásadový morální postoj,
- pedagogický optimismus,
- pedagogický takt,
- spravedlivost,
- pedagogický klid.

Tvořivost vychovateli umožňuje vytvořit ve školní družině optimální výchovné a vzdělávací prostředí, které děti zaujme a umožní jim smysluplně využít volný čas. Díky této schopnosti vychovatel adaptuje školní vzdělávací program školní družiny na své podmínky, vytváří a organizuje jednotlivé aktivity tak, aby děti zaujaly, působily výchovně a respektovaly jejich možnosti.

Kladný přístup k dětem je předpokladem k motivaci pozitivním přístupem. V současné době v některých školních družinách převládá represivní způsob usměrňování. I když má takovýto způsob výchovného působení rychlý účinek, v konečném důsledku se podepisuje na psychice dětí. Dítě je negativně naladěno a tuto náladu přenáší i mezi ostatní. V konečném důsledku může takovýto přístup významným způsobem usměrňovat v družině celkové klima. Pro činnost školní družiny je potřebný opak, pozitivně naladěné tvůrčí prostředí, které děti strhne a vtáhne do hry či činnosti.

Vychovatel by měl projevovat zásadový morální postoj, měl by být vyzrálou osobností, která ctí etické zásady. Dítě pozná, chová-li se vychovatel jinak, než požaduje po jiných. Takovýto vychovatel není pro dítě dobrým vzorem. Dítě si váží charakterních, spravedlivých a tvůrčích vychovatelů.

Pedagogický optimismus vychovateli zajišťuje víru v prospěšnost pedagogické práce, i přes drobné nezdary vychovatel neutuchá ve svém úsilí. Ví, že pedagogická práce nikdy nekončí, že se jedná o trvalý proces s nepříliš jistým výsledkem. I přes toto vědomí její výchovná práce s dětmi naplňuje a uspokojuje. Činí tak s cílem utvářet nastupující generaci společensky prospěšným směrem.

Pedagogická práce vyžaduje respektování a toleranci vychovávaného. Pedagogický pracovník by měl vychovávat s dostatečným pedagogickým taktem. Neměl by se uchýlovat k vulgárnímu jednání, ale problémy řešit v klidu, s nadhledem, nicméně dostatečně důrazně. Zejména v oblasti sociálně patologických jevů je pedagogický takt namístě. Problém musí být vyřešen a viník náležitě potrestán. Na druhou stranu by neměl být postižený dále frustrován rozsáhlým vyšetřováním a zveřejněním svého postižení. Netaktní medializování a zveřejnění patologického jednání může u postiženého rozšířit frustraci posměšky od jiných dětí.

Vychovatel by měl být spravedlivý a měřit skutky všech dětí „stejným metrem“. Rozdíly v hodnocení dětí jsou v některých případech zdrojem rozdílků a vyhrcování

vztahů mezi dětmi. Protěžované dítě se nachází v rozporuplné situaci, sice je spokojeno, že mu leasco projde, ale na druhou stranu jej mrzí připomínky ze strany ostatních dětí. Z celkového hlediska takovéto chování vychovatele nepřispívá dobré atmosféře ve školní družině. Naopak spravedlivé chování děti oceňují a uvědomují si postih za nesprávné chování.

Vychovatel by měl být obdařen tzv. pedagogickým klidem. Díky tomuto přístupu dokáže vytvořit ve školní družině tvůrčí atmosféru a veškeré problémy v chování již v prvopočátku usměrnit. Když už dojde k nějakému deliktu, měl by jej řešit bez výrazných emocí a křiku, viníka náležitě pokárat a potrestat.

4.3 Dílčí závěr

Osobnost vychovatele výrazným způsobem určuje činnost školní družiny. Vychovatel by měl být odpovídajícím způsobem vzdělán, měl by mít pedagogické vzdělání. Měl by zajistit plánovitou činnost školní družiny, vycházející ze školního vzdělávacího programu školní družiny. Ve školní družině je velice důležitý osobnostně sociální přístup, protože vychovatel ovlivňuje a utváří svým způsobem postoje dětí k životu, formuje jejich charakter, základní lidské vlastnosti i komunikační dovednosti. Vychovatel by se měl umět vcítit do situace druhého, být patřičně empatický. Osobnost vychovatele by měla směřovat k tvořivosti, spravedlivosti a zásadovému morálnímu postoji. Vychovatel by měl při své práci zachovávat kladný přístup k dětem, měl by sršet pedagogickým optimismem, zachovávat pedagogický takt a klid. Takovýto vychovatel dokáže zajistit správné tvůrčí klima ve školní družině, které je předpokladem prevence eliminace sociálně patologických jevů.

5. Návrh programu činnosti Školního vzdělávacího programu školní družiny

Činnost každé instituce, či organizace, by měla směřovat k určitému cíli, měla by být postupná a plánovitá, se zohledněním všech podstatných aspektů, ovlivňujících její činnost. Základem promyšlené činnosti je dobrý plán. Plán představuje model, cestu, pomocí níž se naplňují cíle. V rámci školní družiny, zajišťující zájmové vzdělávání dětí v době po školním vyučování, je takovýto plánem školní vzdělávací program školní družiny.

5.1 Cíl a obsah ŠVP školní družiny

Školní vzdělávací program je nový pedagogický dokument, závazný pro školy a školská zařízení. Jeho vytvoření je vyžadováno školským zákonem. Škole je při tom dáno právo ale i odpovědnost, vytvořit jej podle vlastní vůle, při respektování základních cílů vymezených rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy, vydaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Školní vzdělávací program se vytváří pro konkrétní prostředí, pro žáky, kteří vyrůstají v konkrétních sociálních a kulturních podmínkách. Na školní vzdělávací program základní školy úzce navazuje školní vzdělávací program školní družiny. Tento dokument si sestavuje školní družina samostatně, při jeho zpracování vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a z programu vlastní školy.

Důležité je vymezení ŠVP ŠD, Hájek¹⁸ jej charakterizuje takto: „Školní vzdělávací program školní družiny formuluje konkrétní cíle vzdělávání i jeho obsah, navrhuje odpovídající výchovné formy, obsahuje časový plán, charakterizuje materiální, personální a ekonomické podmínky školní družiny, vymezuje podmínky pro dodržování bezpečnosti a ochrany zdraví žáků a také podmínky pro činnost žáků se speciálními vzdělávacími potřebami“.

Cílem ŠVP ŠD je rozvoj osobnosti dítěte, jeho učení a poznávání, utváření osobní samostatnosti, schopnosti jednat a projevat se jako svobodná osobnost, osvojování si základních společenských hodnot. Velmi důležitým a typickým cílem školní družiny, který se musí odrazit v ŠVP ŠD, je výchova k smysluplnému využívání volného času a nabídka činností a námětů, které jsou zajímavé, podnětné, obsahově bohaté. Rovněž tak musí dojít k zajištění bezpečného prostředí, jak po stránce fyzického zdraví, tak po stránce emocionálního a sociálního rozvoje. ŠVP ŠD plní následující funkce:

- legislativní,
- pedagogickou,
- evaluační,
- společenskou.

¹⁸ Hájek, B. a kol. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007, 17 s.

Legislativní funkce vychází z naplnění požadavků daných školským zákonem. Pedagogická funkce spočívá v stanovení nejvhodnějšího způsobu výchovného působení na žáky, v optimálním vyplnění jejich volného času po ukončení školního vyučování. Evaluační funkcí je zajištěna zpětná vazba vychovatelům, prostřednictvím níž zjišťují, co se jim podařilo a co je třeba v budoucnu zlepšit. Společenská funkce ŠVP ŠD představuje vnímání školní družiny jako součásti základní školy, která rozšiřuje její výchovné a vzdělávací možnosti.

ŠVP ŠD má sloužit nejen vychovatelům, kteří jej připravují především pro sebe, pro zlepšení pedagogické práce na základě analýzy silných a slabých stránek dosavadní činnosti, možností, ale i hrozeb, ohrožujících úspěšnost pedagogického působení. ŠVP ŠD určuje nejen obsah činnosti a personální či materiální podmínky pro předpokládanou činnost, ale také zaměření a předpokládané rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Při tvorbě ŠVP ŠD je důležitá spolupráce s třídními učiteli. ŠVP ŠD je dokument, který se bude vyvíjet, doplňovat, nejedná se o definitivní a neměnný dokument.

Při vytyčení cílů školní družiny a tudíž i ŠVP ŠD se vychází z obecných cílů vzdělávání, jak je stanovuje školský zákon v § 2, odst. 2.:

- a) *„rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,*
- b) *získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,*
- c) *pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,*
- d) *pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,*
- e) *utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,*
- f) *poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,*
- g) *získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.“*

Struktura a obsah školního vzdělávacího programu základní školy je vymezena školským zákonem. Pro školská zařízení, pro něž nebyl Rámcový vzdělávací program stanoven, je struktura ŠVP ŠD podle § 5 školského zákona tvořena následujícími částmi:

- konkrétní cíle vzdělávání,
- formy a obsah,
- časový plán,
- materiální podmínky,
- personální podmínky,
- ekonomické podmínky,

- zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví,
- podmínky pro činnost žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Formy a obsah činností školní družiny jsou uvedeny v Programu činností ŠVP ŠD. Je vhodné, aby struktura programu vycházela ze ŠVP pro základní školy a vlastní program byl přiměřeně upraven na podmínky školní družiny. Nedílnou součástí ŠVP ŠD jsou předpokládané cíle, které se nazývají klíčové kompetence, jenž se u dětí předpokládá dosáhnout. Jedná se o souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnotových orientací. Obsahem programu jsou konkrétní činnosti. ŠVP ŠD může také obsahovat:

- vlastní charakteristiku školní družiny,
- popis organizace její činnosti,
- informace o návaznosti na vzdělávací program školy,
- strukturu tematických celků, ze kterých vyplývají jednotlivé činnosti.

Hájek¹⁹ o ŠVP ŠD uvádí, že: „*Má přispět k cílenému ovlivňování volného času žáků, omezit nahodilost a stereotypnost ve volbě námětů a zajistit širší návaznost na školní vzdělávání, aniž jsou stereotypně opakovány postupy a činnosti, které žáci již znají ze školního vyučování, či dokonce z mateřské školy. Celkově má nově koncipovaná činnost zvýšit prestiž družiny v očích veřejnosti jako důležitého výchovně vzdělávacího činitele*“. Obsahem ŠVP jsou tematické okruhy, podle kterých se plánuje činnost ve školní družině. Na základě doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsou to tyto okruhy:

- Místo, kde žijeme,
- Lidé kolem nás,
- Lidé a čas,
- Rozmanitost přírody,
- Člověk a jeho zdraví.

Místo, kde žijeme

Tento tematický okruh zahrnuje poznávání nejbližšího okolí, rodinný život, život ve škole, ve společnosti, v obci. Mohou se zde zařadit témata, jako např. moje rodina, můj dům, cesta do školy, naše škola, naše město, život města, ochránci pořádku, na poště, návštěva knihovny atd. Naplnění tohoto okruhu může napomoci prevenci sociálně patologických jevů úpravou prostředí školní družiny, důrazem na uklizenost a pořádek v prostorech školní družiny.

Lidé kolem nás

Tematický okruh slouží k osvojení zásad vhodného chování a jednání mezi lidmi. Je zaměřen především na uvědomění si podstaty tolerance a vzájemné úcty. Žáci jsou vzděláváni v oblasti základů právní výchovy, uvědomují si svoje práva a současně

¹⁹ Hájek, B. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družinu*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007, 17 s.

povinnosti. Práce je založena na výchovném působení pedagogických pracovníků v každodenní činnosti družiny. Základem je vytvoření kladné atmosféry a tvůrčího prostředí při realizaci jednotlivých aktivit družiny. Díky pozitivní atmosféře a vzájemném respektování dochází ve školní družině k prevenci sociálně patologických jevů.

Lidé a čas

Cílem tématického okruhu je výchova v respektování časového měřítka. Žáci se učí plánovat svoji činnost, stanovit si vhodný časový režim pro přípravu do školy, střídát duševní a tvůrčí činnost s fyzickým odpočinkem. Důležitou součástí tohoto tématického okruhu je dodržování časového harmonogramu dne, včetně programu družiny, ale i respektování časového programu druhých. Výsledkem by mělo být vytvoření návyků, které vnesou do přípravy na vyučování i odpočinkových činností pravidelnost a řád, což zajišťuje prevenci sociálně patologických jevů.

Rozmanitost přírody

Základem tohoto tématického okruhu je souhrn pestrých aktivit, vedoucích k poznání proměnlivosti a rozmanitosti živé a neživé přírody. Žáci poznávají přírodu prakticky na vycházkách a výletech, dostávají konkrétní úkoly, na co se mají zaměřit a čeho si všímat. Tyto poznatky dále využívají v následných výtvarných pracích, didaktických hrách a každodenní péči o pokojové rostliny. Právě orientace dětí na poznávání umožňuje jejich utváření pozitivní cestou a tím pádem působí vůči sociálně patologickým jevům preventivně.

Člověk a jeho zdraví

Cílem tématického okruhu je zdravotní výchova. Žáci se učí poznávat sebe sama, příčiny, průvodní znaky a způsoby léčby nejčastějších onemocnění. Důraz je kladen na prevenci chorob a odpovědnosti za své zdraví. Na besedách s pracovníky Červeného kříže jsou seznamováni se způsoby ošetření nejčastějších poranění, způsobem telefonování na linky tísňového volání i pravidly poskytování první pomoci. Součástí je rovněž informování o způsobu chování v patologických situacích. Zopakovány jsou rovněž zásady správné osobní hygieny.

Vzhledem ke specifické práci školní družiny není ŠVP ŠD uzavřeným celkem, jednotlivé oblasti kompetencí tvoří jeho základ, který může být rozšířen o další oblasti. Důležité je respektování propojení jednotlivých oblastí v logický celek, vedoucí k posilování kompetencí a schopností žáků. Proto správně koncipovaný ŠVP ŠD sehrává významnou roli v prevenci i eliminaci sociálně patologických jevů v podmínkách školní družiny.

5.2 Klíčové kompetence žáka

Kompetence představuje schopnost jedince úspěšně konat v určité oblasti. Cílem vzdělávání a výchovy je u dítěte utváření těch schopností, které potřebuje pro život, proto je ŠVP vytvářen cestou specifikace kompetencí a způsobů jejich dosažení. Klíčové kompetence dětí jsou souhrnem vědomostí, dovedností, schopností, postojů, hodnotových orientací. Tyto kompetence jsou důležité k tomu, aby se jedinec uměl realizovat, začlenit do společnosti, zaměstnání. Jsou to takové cíle, ke kterým má směřovat každé vzdělávání. Je důležité, aby formulace kompetencí respektovala požadavky prevence a eliminace sociálně patologických jevů. Orientace na utváření kompetencí žáka umožňuje vytvořit osobnost, která se dokáže správně chovat, či zaujmout správný postoj ve většině životních situací.

Utváření kompetencí není pouze základem ŠVP základní školy, ale i ŠVP školní družiny. To zdůrazňuje i Hájek²⁰, když uvádí: „*Ve všech etapách vzdělávání (tedy i zájmového) je jedním z cílů vybavit každého jedince kompetencemi na úrovni, která je pro něj osobně dosažitelná. Při hodnocení žáků by tedy měly vychovatelky porovnávat rozvoj žáků především v rámci jejich individuálního osobnostního vývoje, který se může samozřejmě někdy výrazně lišit od pokroků, které jsou patrné u žáka jiného. Do školy a školní družiny přicházejí vždy žáci s různou mírou předchozích zkušeností, z různého sociálního prostředí, s odlišnými dispozicemi a také odlišným zájmovým zaměřením*“.

Základními kompetencemi, které by měl školní vzdělávací program u dětí utvářet, jsou:

- 1) kompetence k učení,
- 2) kompetence k řešení problémů,
- 3) komunikativní kompetence,
- 4) sociální a interpersonální kompetence,
- 5) občanské kompetence,
- 6) kompetence k trávení volného času.

Kompetence k učení

Prostřednictvím této kompetence si žák vytváří uvědomělý vztah ke škole a k učení. Naučí se vyhledávat informace z knih, časopisů, učebnic a internetu, porozumět jim a dále s nimi pracovat. Zejména se učí zpracovávat a využívat získané informace, umí je aplikovat v různých situacích. Následně využívá poznatky k vlastní tvůrčí činnosti, nenechá se odradit neúspěchem, zkušenosti využívá v praktických situacích. Kompetence k učení zajišťuje u dítěte tvořivý přístup k životu, čímž jej pozitivně motivuje a usměrňuje v prevenci sociálně patologických jevů.

²⁰ Hájek, B. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družinu*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007, 21 s.

Kompetence k řešení problémů

Formování této kompetence vede k tomu, že si žák všímá dění a problémů ve svém okolí. Učí se problém pochopit, odhaluje jeho příčiny a hledá cesty k řešení. Současně s tím se učí vyjádřit souhlas i nesouhlas s názorem druhých. Uvědomuje si, že musí nést zodpovědnost za svá rozhodnutí. Při řešení problémů se žák učí uplatňovat a využívat intuici, fantazii, improvizaci, kreativitu. Řešení problémů se učí na modelových situacích (situačních hrách).

Díky tomu způsobu utváření kompetencí se dostává do stavu, kdy se dokáže přizpůsobit změnám. Právě výchova k řešení problémů sehrává významnou roli při řešení sociálně patologických situací, do nichž se žák může dostat.

Komunikativní kompetence

Utváření komunikativních kompetencí umožňuje, že žák ovládá řeč i mimoslovní komunikaci, umí se vhodně vyjadřovat a dokáže vyjádřit svůj vlastní názor. Díky této způsobilosti žák komunikuje bez ostychu, kultivovaně jak s dětmi tak i dospělými. Pro správnou komunikaci využívá informační a komunikační prostředky, nejen moderní informační technologie, ale i tradiční komunikační média jako je např. dopisní papír. Při běžné komunikaci se učí nejen správně vyjadřovat své myšlenky, ale i umění naslouchat, zapojit se do diskuse, řešit konflikty a problémy. Komunikativní kompetence jsou velmi důležité v eliminaci sociálně patologických jevů, dostane-li se dítě do konfliktní či patologické situace, může správnou komunikací situaci uklidnit a násilníka od činu odradit. Důležitou komunikační schopností je také umění neprovokovat a neurážet jiné, situaci nevyhrocovat a věcnou a argumentačně správnou komunikací dokázat přesvědčit o správnosti svých názorů.

Sociální a interpersonální kompetence

V rámci utváření těchto kompetencí se žák učí plánovat, organizovat, řídit a hodnotit společnou činnost. Měl by při tom být ohleduplný a citlivý k ostatním, rozlišovat a respektovat jednotlivé role. Umět vystupovat jako vedoucí i jako účastník, vědět v čem spočívá postavení vedoucího. V rámci řízení se učí vnímat potřeby druhých, umí poskytnout i přijmout pomoc, vytváří dobré mezilidské vztahy a umí si jich vážit. Díky těmto kompetencím si uvědomuje, že by měl být tolerantní k odlišnostem mezi lidmi, rozdíly by neměl zdůrazňovat, ale spíše situaci pozitivně ovlivňovat. Cílem utváření této kompetence je také výchova ke zdravému sebevědomí. Sociální a interpersonální kompetence umožní dítěti zaujmout vůči sociálně patologickému jevu správný postoj. V případě, že se dostane do takovéto situace, dokáže nalézt řešení a situaci se snaží bez újmy vyřešit. Zdravé sebevědomí sehrává v této situaci významnou roli, nenechat se zastrašit a ukázat, že se nebojíme v mnoha případech násilníka odradit od jeho činu.

Občanské kompetence

Rozvojem uvedené kompetence si žák uvědomuje svá práva, učí se ale i respektovat práva druhých. Žák se umí chovat zodpovědně a je citlivý vůči nespravedlnosti,

na nesprávnou situaci dokáže upozornit. Základem občanské kompetence je výchova k vlastenectví a národní hrdosti. Rovněž se učí respektovat náboženské, rasové, zdravotní aj. odlišnosti. Díky občanskému sebeuvědomění, vědomí si svých práv, se dokáže postavit i v negativní situaci, jakou zcela jistě sociálně patologické jevy jsou. Jestliže ví, že když je v právu, snadněji a účinněji je schopen konat.

Kompetence k trávení volného času.

Cílem této kompetence je výchova žáka k správnému využívání volného času. Žák se učí a postupně umí smysluplně trávit a využívat volný čas společensky prospěšným způsobem. Žák si umí vybrat zájmové činnosti podle svých dispozic, schopností a samostatně či organizovaně rozvíjí své zájmy. Pozitivem výchovy v dané kompetenci je to, že žák umí odmítnout nevhodné nabídky k trávení volného času. To sehrává významnou roli v prevenci sociálně patologických jevů.

Způsob organizace činnosti školní družiny cestou vytvoření a naplnění školního vzdělávacího programu školní družiny, založený na utváření kompetencí žáka cestou realizace činností v tématických okruzích, umožňuje správným a efektivním způsobem zajistit naplnění cílové funkce školní družiny. Plánovitá a postupně realizovaná činnost školní družiny má charakter pestré, avšak vyvážené a cílené výchovné činnosti, respektující základní výchovné zásady. Realizace ŠVP ŠD vede k požadovanému cíli, utváření rozvinuté osobnosti dítěte. Díky své propracovanosti, různorodosti i zacílení dokáže preventivně působit v oblasti sociálně patologických jevů. Dítěti však také umožňuje, dostane-li se do patologické situace, s větší pravděpodobností nalézt správné řešení a vyváznout z ní pokud možno bez újmy.

5.3 Návrh Programu činností ŠVP ŠD

Tvorba ŠVP ŠD je relativně složitý proces. V rámci zpracování bakalářské práce jsem navrhla Program činností ŠVP ŠD, který by vedl k eliminaci a prevenci sociálně patologických jevů žáků základní školy. Program činností je součástí ŠVP ŠD, obsahuje základní aktivity ve školní družině realizované. Vedle Programu činností dále ŠVP ŠD obsahuje konkrétní cíle vzdělávání, časový plán, materiální podmínky, personální podmínky, ekonomické podmínky, požadavky na zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví a podmínky pro činnost žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Při návrhu Programu činností jsem brala do úvahy řadu faktorů, vycházela jsem ze školního vzdělávacího programu základní školy. Současně s tím jsem respektovala zásady pestrosti, různorodosti, střídání odpočinkových a tvůrčích činností. Správným způsobem navržený a školní družinou realizovaný Program činností ŠVP ŠD může v rámci její činnosti výrazným způsobem eliminovat sociálně patologické jevy a současně působit preventivně i v období mimo školní družinu.

Abych zjistila, jak děti ve školní družině vnímají tendence vzniku sociálně patologických jevů, jak vnímají činnost školní družiny vůbec, provedla jsem mezi dětmi navštěvujícími školní družiny v městě Brně průzkum, jehož cílem bylo:

- určit stupeň spokojenosti dětí s činností ve školní družině,
- ověřit míru sociálně patologického chování jedinců v kolektivu dětí školní družiny,
- zjistit typy jevů sociálně patologického chování.

Před vlastním provedením průzkumem jsem formulovala v dané oblasti hypotézu toho:

- jak děti vnímají školní družinu a na co se v ní těší,
- co děti ve školní družině nejvíce baví, nebo štve
- co se dětem ve školní družině daří a nedaří,
- co by se dalo ve školní družině zlepšit,
- zdali se děti setkaly s projevem sociálně patologického chování,
- zdali se děti cítí ve školní družině spokojeně.

Průzkum byl anonymní a odpovědělo na něj celkem 100 dětí ve věku od 9 do 11 let. Dotazník byl distribuován na 4 školní družiny ve městě Brně. Vlastní dotazník tvořilo 14 otázek, jejichž zodpovězení zabralo respondentům do 20 minut. Vznesená hypotéza byla potvrzena v 8 případech, ve 4 případech se nepotvrdila a ve 2 případech se potvrdila pouze částečně. Celkově lze říci, že školní družina představuje součást školy, do níž se děti těší a kterou vnímají pozitivně. Oceňují možnost tvořivého a oddechového naplnění volného času. Odpovědi respondentů ale také poukázaly, že i přes organizovanost činnosti může ve školní družině či ve školském prostředí docházet k sociálně patologickým jevům, alarmující jsou drobné krádeže a vysmívání vůči barvě pleti.

Na tyto sociálně patologické jevy jsem při zpracování Programu činností ŠVP ŠD reagovala zapracováním příslušných aktivit v tématických okruzích „Místo kde žijeme“ a „Lidé kolem nás“. V tématickém okruhu „Místo, kde žijeme“ jsem zařadila aktivitu zaměřenou na téma „Strážce pořádku“, v níž bude provedena beseda s příslušníkem Police ČR. Součástí aktivity bude rovněž zdůraznění práva člověka na vlastnění majetku a zajištění ochrany tohoto práva. Touto aktivitou jsem reagovala na sociálně patologické chování, způsobené drobnými krádežemi. Na sociálně patologický jev vysmívání vůči barvě pleti jsem v tématickém okruhu „Lidé kolem nás“ zařadila aktivitu na téma „Rasy a menšiny“, v níž budou děti blíže seznámeny s tradicí a kulturou romské menšiny. Zde jsem naplánovala návštěvu Muzea romské kultury.

Cíle průzkumu, vlastní dotazník i vyhodnocení průzkumu tvoří součást bakalářské práce a jsou uvedeny v přílohách 1. - 3.

Vlastní návrh Programu činností ŠVP ŠD vychází z rámcového vzdělávacího programu, školního vzdělávacího programu základní školy i výsledků průzkumu, který jsem provedla. Při zpracování návrhu Programu činností ŠVP ŠD jsem položila důraz na jeho komplexnost, pestrost a vyváženost. U jednotlivých aktivit jsem zohlednila jejich přiměřenost věku dětí a rovněž jejich aktivní zapojení nejen z hlediska individuálního, ale také skupinového.

Vzala jsem do úvahy také tendence sociálně patologických jevů, zjištěné průzkumem i vlastními zkušenostmi. Vlastní návrh Programu činností ŠVP spočívá především ve formulaci tématických okruhů a příslušných aktivit, jež vlastní tématické okruhy naplňují. Součástí programu je rovněž specifikace kompetencí, které se prováděním aktivit u žáků rozvíjejí.

Navržený Program činností ŠVP ŠD tvoří celkem 5 tématických okruhů, které jsou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy doporučeny. Jsou jimi:

- Místo, kde žijeme,
- Lidé kolem nás,
- Lidé a čas,
- Rozmanitost přírody,
- Člověk a jeho zdraví.

V rámci těchto tématických okruhů jsem specifikovala aktivity, jež při respektování zásad činnosti školní družiny splní požadované výchovné cíle a současně zajistí rozvoj kompetencí dětí ve školní družině. Navržený Program činností ŠVP ŠD je uveden v příloze č. 4 bakalářské práce.

5. 4 Dílčí závěr

Školní vzdělávací program je nový pedagogický dokument, jeho vytvoření je vyžadováno školským zákonem. Škole a její školní družině je při tom dáno právo, ale i odpovědnost, vytvořit jej podle vlastní vůle, při respektování základních cílů vymezených rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy, vydaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Obsahem ŠVP ŠD jsou tématické okruhy, podle kterých se činnost ve školní družině plánuje. Na základě doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsou těmito okruhy Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví. Prostřednictvím aktivit školní družiny jsou v jednotlivých tématických okruzích utvářeny kompetence žáků. Mezi hlavní se řadí kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, komunikativní kompetence, sociální a interpersonální kompetence, občanské kompetence a kompetence k trávení volného času.

Činnost školní družiny by měla být pestrá, komplexní a vyvážená, tomu by měl také odpovídat Program činností ŠVP ŠD. Návrh takového Programu činností tvoří součást bakalářské práce a je uveden v příloze č. 4. K podpoře tvorby Programu činností byl ve školních družinách základních škol města Brna proveden průzkum s cílem zjistit, jak děti ve školní družině vnímají tendence vzniku sociálně patologických jevů a jak vnímají činnost školní družiny vůbec. Zaměření a cíle průzkumu, dotazník i zhodnocení výsledků je uvedeno v přílohách č. 1 – 3. Výsledky průzkumu byly využity k návrhu obsahu Programu činností tak, aby jednotlivé aktivity zajistily eliminaci a prevenci sociálně patologického chování žáků základních škol.

Závěr

Problematika sociálně patologických jevů dětí je jedním z negativních průvodních znaků moderní společnosti. Zdroje těchto jevů je nutné hledat nejen v oblasti životního stylu, etiky a morálky, ale i ekonomické situaci, společenském klimatu a společenských nárocích na jedince, projevujících se přehnaným zdůrazňováním individualismu. Významnou roli v této oblasti bohužel sehrávají i hromadné sdělovací prostředky.

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat možnosti školní družiny v oblasti prevence a eliminace sociálně patologických jevů dětí. Při zpracování bakalářské práce jsem využila metod analýzy, syntézy a metody systémového přístupu. Tvůrčím výstupem bakalářské práce je návrh Programu činností ŠVP ŠD. K podpoře jeho zpracování jsem provedla průzkum zaměřený na zhodnocení toho, jak děti ve školní družině vnímají tendence vzniku sociálně patologických jevů, jak vnímají činnost školní družiny vůbec. Průzkum byl proveden formou dotazníku ve školních družinách základních škol města Brna. Ze závěrů průzkumu plyne, že děti vnímají roli školní družiny v naplnění volného času pozitivně a v mnoha případech se do ní těší. Současně jsem ale zjistila, že problémy sociálně patologických jevů nejsou dětem vzdáleny a část se s nimi setkala, alarmující jsou drobné krádeže a vysmívání vůči barvě pleti.

V první kapitole jsem vymezila právní postavení školní družiny, tak jak je stanoveno ve školském zákoně a příslušné vyhlášce. Druhá kapitola byla zaměřena na současné sociálně patologické jevy, analýzu jejich příčin a tendence jejich vývoje. Ve třetí kapitole bakalářské práce jsem rozebrala základní aktivity, které tvoří základ činnosti školní družiny. Především jsem se zaměřila na to, jak je lze využít v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Pro činnost školní družiny je důležitá osobnost vychovatele, žádoucí rysy a vlastnosti tvoří obsah čtvrté kapitoly. V poslední kapitole bakalářské práce jsem zanalyzovala požadavky na formální stránku činnosti školní družiny, danou ŠVP ŠD. Jádro kapitoly tvoří návrh Programu činnosti ŠVP ŠD, zaměřeného na prevenci a eliminaci sociálně patologických jevů. Součástí programu jsou aktivity vysvětlující nebezpečnost sociálně patologických jevů, zejména drobných krádeží, vysmívání vůči barvě pleti a způsobů chování v patologických situacích.

Sociálně patologické jevy v chování dětí představují v soudobé společnosti významnou hrozbu. Jejich pasivní přezírání může vést ke kriminalizaci společnosti, proto je důležité, aby se všechny výchovné složky, především rodina a škola, podílely na jejich prevenci a eliminaci. Školní družina sehrává podle mého názoru v této oblasti významnou roli.

Resumé

Současný přetechnizovaný svět, ekonomická krize a časový stres i změny hodnotové orientace ve společnosti způsobují narůstající trend sociálně patologických jevů školní mládeže. Kořeny těchto jevů pramení v přílišném zdůrazňování individualismu a přeceňování materiální či konzumní stránky života společnosti.

Ekonomické, morální či časové problémy v rodinách, spojené s negativními společenskými jevy a negativní programovou nabídkou v hromadných sdělovacích prostředcích utváří ve školní mládeži nevhodnou strukturu hodnotové orientace a nežádoucí vzory chování. Setkáváme se s nárůstem sociálně patologických jevů v chování žáků základních škol. Je ve společenském zájmu tento trend zastavit a postupně zjednat nápravu. Základní škola v tomto procesu plní roli vzdělávací, tak výchovnou. V oblasti výchovy hraje významnou roli i školní družina. Bakalářská práce analyzuje soudobé trendy v sociálně patologickém chování žáků a navrhuje způsoby jejich eliminace a prevence v podmínkách školní družiny. Tvůrčí částí bakalářské práce je návrh Programu činností ŠVP ŠD.

V první kapitole je vymezeno právní postavení školní družiny, tak jak je stanoveno ve školském zákoně a příslušné vyhlášce. Druhá kapitola bakalářské práce analyzuje současné sociálně patologické jevy a patologické chování žáků základních škol. Součástí kapitoly je analýza jejich příčin a tendence vývoje. Zdůrazněny jsou možnosti školní družiny v eliminaci a prevenci sociálně patologických jevů. Ve třetí kapitole bakalářské práce jsou rozebrány základní aktivity, které tvoří základ činnosti školní družiny. Hlavními aktivitami školní družiny, omezujícími sociálně patologické jevy jsou odpočinkové, rekreační, zájmové a veřejně prospěšné činnosti. V kapitole je zdůrazněno, jak je lze využít v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Pro činnost školní družiny je důležitá osobnost vychovatele, žádoucí rysy a vlastnosti vychovatele tvoří obsah čtvrté kapitoly. Vychovatel by se měl zaměřit nejen na výchovnou a vzdělávací činnost, ale i na preventivní činnost, včetně prevence sociálně patologických jevů, bezpečnost a ochranu zdraví dětí. Při volbě aktivit školní družiny by měl brát rovněž v úvahu prostředí a vybavení školní družiny. Také by měl zohlednit psychickou situaci, naladění dětí po předchozím vyučování. V poslední kapitole bakalářské práce je provedena analýza požadavků na formální stránku činnosti školní družiny, danou ŠVP ŠD. Jádro kapitoly tvoří návrh Programu činnosti ŠVP ŠD, zaměřeného na prevenci a eliminaci sociálně patologických jevů. Součástí programu jsou aktivity vysvětlující nebezpečnost sociálně patologických jevů, zejména drobných krádeží, vysmívání vůči barvě pleti a způsobů chování v patologických situacích.

Sociálně patologické jevy v chování dětí představují v soudobé společnosti významnou hrozbu. Jejich pasivní přezírání může vést ke kriminalizaci společnosti, proto je důležité, aby se všechny výchovné složky, především rodina a škola, podílely na jejich prevenci a eliminaci. Školní družina sehrává v této oblasti významnou roli.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na zhodnocení a navržení možností školní družiny v prevenci a eliminaci sociálně patologického chování žáků základní školy. Základním úkolem školní družiny je zajištění zájmového vzdělávání, realizované formou odpočinkových, rekreačních, zájmových a veřejně prospěšných činností. Jejich správné provádění významným způsobem eliminuje vznik sociálně patologických jevů ve škole a školní družině. Základem úspěšné činnosti školní družiny je osobnost vychovatele. Vychovatel by měl mít určité vzdělanostní a osobnostní předpoklady, především by však měl mít kladný přístup k dětem a výchovné práci. K zajištění plánovité, pestré a vyvážené činnosti školní družiny je nezbytné, aby byl vytvořen plán, takovýmto plánem je školní vzdělávací program školní družiny. Správně koncipovaný školní vzdělávací program školní družiny, formující vyváženě požadované kompetence žáků, působí výrazným způsobem v eliminaci a prevenci sociálně patologického chování školní mládeže.

Klíčová slova

sociálně patologické chování, žák základní školy, školní družina, vychovatel, kompetence, školní vzdělávací program

Annotation

Bachelor's thesis is focused on the design options and assessment of the school club in the prevention and elimination of socio-pathological behavior of elementary school pupils. The basic task of the school club is to ensure the interest education, realized through rest, leisure, interest and public interest activities. The correct activity implementation significantly eliminates the creation of social-pathological behavior in the school and the school club. The personality of educators is basis for successful activity the school club. Educator should have a certain educational and personal attributes, especially, however, should have a positive approach to children and educational work. To ensure programmed, varied and balanced activities of the school activity club, it is necessary to create a plan. The school education program of school club is such plan. Properly designed school education program of school club, balanced forming pupil competencies significantly operates in the elimination and prevention of social-pathological behavior of school children.

Key words

socio-pathological behavior, pupil, elementary school, school club, educator, competency, school education program

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
2. Zákon č. 563/2004 SB. o pedagogických pracovnících.
3. Vyhláška č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání.
4. BALKOVÁ, K. *Náměty pro školní družinu*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006, 160 s. ISBN 80-7367-064-X.
5. BARTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno : Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1998, 53 s. ISBN 80-7013-259-0.
6. HÁJEK, B. a kol. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007, 128 s. ISBN 978-80-7367-233-1.
7. HÁJEK, B., a kol. *Školní družina*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007, 160 s. ISBN 978-80-7367-268-3.
8. HOLEYŠOVSKÁ, A. *Rok ve školní družině*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007, 168 s. ISBN 978-80-7367-341-3.
9. JILČÍK, T. a kol. *Sociální patologie*. Brno : Institut mezioborových studií, 2005. 51 s.
10. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha : Portál, 2005, 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
11. MAZÁNKOVÁ, L. *Základy didaktiky*. Brno : Institut mezioborových studií, 2006, 35 s.
12. MÜHLPACHR, P. a kol. *Kapitoly ze sociální patologie*. Brno : Institut mezioborových studií, 2003, 83 s.
13. NEŠPOR, K. a kol. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha : Sportpropag, 1993, 144 s.
14. NEŠPOR, K. a kol. *Prevence problémů působených návykovými látkami*. Praha : BESIP MV, 124 s.
15. KOLEKTIV. *Ottova všeobecná encyklopedie – ve dvou svazcích A-L*. 1. vyd. Praha : Ottovo nakladatelství, 2003, 735 s. ISBN 80-7181-938.

16. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
17. HÁJEK, B. *Činnost školní družiny versus stávající pedagogická dokumentace*. In.: INFORMATORIUM 3-8, č. 9, ročník 2006, 37 s. ISSN 1210-7506.
18. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008>

Seznam symbolů a zkratk

ŠVP ŠD - školní vzdělávací program školní družiny

Seznam příloh

- Příloha 1. Cíl, předmět a metody průzkumu Já a moje školní družina
- Příloha 2. Dotazník k průzkumu Já a moje školní družina
- Příloha 3. Vyhodnocení průzkumu Já a moje školní družina
- Příloha 4. Návrh Programu činností ŠVP ŠD

Název průzkumu:

Já a moje školní družina

Cíle průzkumu:

- 1) určit stupeň spokojenosti dětí s činností ve školní družině,
- 2) ověřit míru sociálně patologického chování jedinců v kolektivu dětí školní družiny,
- 3) zjistit typy jevů sociálně patologického chování.

Objekt průzkumu:

Děti školní družiny ve vybraných školách města Brna.

Metoda:

Anonymní dotazník

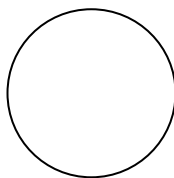
Dotazník je praktickou částí k bakalářské práci:

Možnosti školní družiny v prevenci sociálně patologických jevů

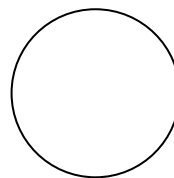
Já a moje školní družina

Můj pohled na věc

To jsem já...

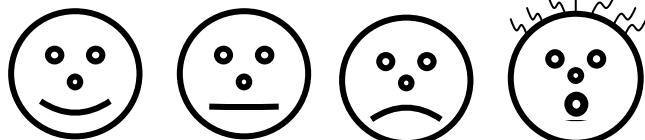
vymaluje kluk

vymaluje holka

Je milet

1) Jak se momentálně cítím:

2) Na co se ve školní družině těším:.....

3) Co mě ve školní družině nejvíc baví:.....

4) Co mě ve školní družině nejvíc štve:.....

5) Co mi jde ve školní družině nejlíp:.....

6) Co se mi ve školní družině nedaří:.....

7) Co bych chtěl(a) ve školní družině zlepšit:.....

8) Viděl(a) jsi někoho z dětí naší školní družiny kouřit:.....

9) Ublíží ti někdo ve školní družině a jak:.....

10) Ničí někdo z dětí věci ve školní družině a jak:.....

11) Ukradl ti někdo něco ve školní družině:.....

12) Vysmíval se někdo někomu ve školní družině kvůli barvě pleti:.....

13) Chodí někdo z dětí naší školní družiny za školu:.....

14) V naší školní družině se cítím spokojeně, vím že mě ostatní berou:.....

Vyhodnocení průzkumu **Já a moje školní družina** Můj pohled na věc

Průzkum byl proveden ve 4 družinách základních škol města Brna. Vyplnilo jej 100 dětí ve věku od 9 do 11 let, 51 hochů a 49 dívek.

1) Jak se momentálně cítím:

Děti si mohou vybrat ze 4 psychických stavů, veselý, normální, smutný, vystrašený. Hypotéza: *Dle zkušenosti předpokládám, že větší polovina dětí bude veselá, vystrašených dětí bude minimum.*

Vyhodnocení dotazníku:

Podle předpokladu se podle odpovědí dětí školní družina jeví jako součást školy, do níž se děti těší. Činnost je nestresuje. 76 % dětí se cítí pozitivně a vesele, 19 % normálně, 3 % smutně a 2% dětí odpovědělo, že jsou vystrašený. Z odpovědí lze usuzovat, že ve školní družině je pozitivní atmosféra. Hypotéza se potvrdila.

2) Na co se ve školní družině těším.

Děti přichází do školní družiny po výuce. Mohou se těšit na sportovní, tvůrčí, vzdělávací a jiné aktivity. Hypotéza: *Předpokládám, že nejvíce se těší na kamarády a činnosti, které s nimi mohou vykonávat. Je to dáno především tím, že činnost školní družiny má aktivní charakter.*

Vyhodnocení dotazníku:

Odpověď dětí na výše uvedenou otázku byla rozmanitá a nejednoznačná. Celkem děti uvedly 22 oblastí a důvodů, pro něž se do školní družiny těší. Nejvíce se těší na hraní her, tuto aktivitu uvedlo 32 % dětí. Dalšími v pořadí byli kamarádi, na ně se těší 16 % dětí. Zvláštní bylo i to, že 16 % dětí se těší na paní vychovatelku. Z toho lze usuzovat, že je částí dětí považována za staršího kamaráda. Dále děti uvedly, že se těší v 12 % na vyrábění, 6 % na vycházku, 5 % na malování, 3 % na pohádku. Hypotéza se potvrdila pouze částečně, děti se spíše těší na činnosti než na společný kontakt s kamarády.

3) Co mě ve školní družině nejvíc baví.

Spektrum aktivit školní družiny, jenž mohou být v popředí zájmu dětí je široké. Od sportovních her, přes vyrábění a výtvarnou výchovu, až po přípravu na vyučování. Hypotéza: *Domnívám se, že se děti nejvíce těší na hraní.*

Vyhodnocení dotazníku:

Rovněž i u této otázky děti odpovídaly v širokém spektru odpovědí. I zde vyjádřily svoji odpověď v 17 rozdílných oblastech. Nejvíce je ve školní družině baví hraní her, tuto

aktivitu upřednostnilo 40 % dětí. 17 % dětí baví vyrábění, 13 % hrát si s kamarády a 12 % kreslení. Zbytek odpovědí má zanedbatelnou váhu. Z hlediska eliminace sociálně patologických jevů se jeví vhodné zaměřit činnost školní družiny na aktivity, které jsou dětmi upřednostňovány, tedy hraní her a tvůrčí a rukodělné činnosti. V této odpovědi se hypotéza potvrdila.

4) Co mě ve školní družině nejvíc štve.

Hypotéza: *Děti v družině podle mého předpokladu nejvíce štve, že nemohou dělat, co by momentálně chtěly.*

Vyhodnocení dotazníku:

V této odpovědi vyjádřily svoji spokojenost s činností školní družiny, celých 34 % je s činností spokojeno a odpovědělo nic. Zastoupení dalších odpovědí je nejednoznačné, 12 % uvedlo křik, dále pak málo hraček, neshody, kluci či holky apod. Zde se hypotéza nepotvrdila.

5) Co mi jde ve školní družině nejlíp.

Hypotéza: *Nejlépe dětem ve školní družině půjde to, na co se nejvíce těší, hrát si, ať už sám, nebo s kamarády.*

Vyhodnocení dotazníku:

Na uvedenou otázku bylo dětmi odpovězeno celkem jednoznačně, z 13 typů odpovědí byly nejvíce zastoupeny následující 3 odpovědi. 27 % dětí uvedlo, že jim jde nejlíp hraní, 21 % uvedlo výtvarnou výchovu a 17 % vyrábění. Tyto odpovědi mají 65 % zastoupení. Dále děti uvedly zlobení, být hodná, pexeso, fotbal, a třeba i „všechno stejně“. V této oblasti se hypotéza potvrdila, děti nejvíce baví hraní her.

6) Co se mi ve školní družině nedaří.

Hypotéza: *Spektrum možných odpovědí nebude jednoznačné, asi se bude jednat o několik rovnocenných oblastí, např. neúspěchy ve hře.*

Vyhodnocení dotazníku:

Hypotéza se nepotvrdila, děti v 38 % odpovědí uvedly „nic“, čímž vyjádřily, že se jim vše daří. Potvrzuje to i nerozhodná odpověď 12 % dětí, které uvedly „nevím“, případně naopak 6 % „daří se všechno“. Z konkrétních neúspěchů je na prvním místě kreslení s 10 % zastoupením. V této odpovědi se hypotéza nepotvrdila, děti výsledky činnosti ve školní družině nehodnotí, vnímají ji zcela jinak, než školní vyučování. Případné nezdary nevnímají jako neúspěchy a nepřikládají jim váhu.

7) Co bych chtěl(a) ve školní družině zlepšit.

Hypotéza: *Zde předpokládám, že se děti vyjádří k náplni činnosti školní družiny. Budou chtít, aby mohly využívat spontánní činnosti. Část návrhů bude směřována na zlepšení vybavení školní družiny nábytkem a dalším zařízením, alespoň u dětí z mé školní družiny.*

Vyhodnocení dotazníku:

Ve většině případů byla odpověď vyhybavá, a nejednoznačná, 50 % odpovědí uvedlo nic. 17% dětí není spokojeno s vybavením školní družiny a 6 % dětí by uvítalo nové hračky. Mezi dalšími přáními se objevil počítač, nástěnka, omezení hluku apod. Hypotéza se potvrdila pouze částečně, zejména v oblasti vybavení školní družiny.

8) Viděl(a) jsi někoho z dětí naší školní družiny kouřit.

Hypotéza: *Vzhledem k nízkému věku dětí školní družiny předpokládám, že 97 % odpovědí bude negativních.*

Vyhodnocení dotazníku:

Hypotéza se potvrdila, negativně odpovědělo 98 % dětí, ve 2 případech byla uvedena kladná odpověď. Podle mého názoru zjištěný výsledek ukazuje na to, že je třeba boji proti kouření věnovat pozornost již u dětí ve školní družině, jinak se může stát vážným sociálně patologickým jevem.

9) Ublížíje ti někdo ve školní družině a jak.

Děti velmi obtížně rozlišují mezi stupni závažnosti ubližování. Každé dítě se dostane ve školní družině občas do konfliktní situace a vnímá ji jako ubližování. Hypotéza: *Předpokládám, že k žádnému závažnému ubližování ve školní družině nedochází, většina odpovědí bude spočívat v rozmíškách mezi dětmi.*

Vyhodnocení dotazníku:

Většina dětí odpověděla jednoznačně a uvedla, že nic (cekem 90 % odpovědí). Ve zbývajících případech se jednalo o posměšky, kopání, mlácení do zad apod. Jedná se o jevy, které nelze jednoznačně zařadit mezi sociálně patologické chování, nicméně je nutné je sledovat a eliminovat. V opačném případě může přerůst v šikanu. V této oblasti se hypotéza potvrdila, k žádnému závažnému sociálně patologickému chování nedochází.

10) Ničí někdo z dětí věci ve školní družině a jak.

Činnost dětí ve školní družině má různorodý charakter. Nejvíce mohou děti ničit věci, vykonávají-li nějakou činnost samostatně bez přímého dozoru vychovatelky. Takovouto činností je hraní společenských her. Hypotéza: *Domnívám se, že většina dětí bude poukazovat na ničení hraček a společenských her.*

Vyhodnocení dotazníku:

Většina dětí se se závažným ničením věcí v družině nesetkala, takto odpovědělo 79 % dětí. Konkrétně bylo odpovězeno ve dvou případech, 5 % uvedlo házení hraček a 4 % kopání do věcí. Zde se hypotéza nepotvrdila, děti nejsou k opotřebením hraček kritické a nevnímají je jako poškozování věcí.

11) Ukradl ti někdo něco ve školní družině.

Vzhledem k výraznému stupni organizovanosti činnosti školní družiny a neustálé přítomnosti vychovatelky ve školní družině často ke krádežím nedochází. Hypotéza: *Předpokládám, že 95 % odpovědí bude negativních.*

Vyhodnocení dotazníku:

I zde se hypotéza nepotvrdila, 86 % dětí se s krádeží nesetkalo, 14 % uvádí konkrétní ztrátu (lego, nůžky, oblečení, pero, peněženka, mobil) či alespoň obecně krádež. Krádež se může stát sociálně patologickým jevem a je důležité proti ní bojovat. Ať už výchovou, či organizovaností činnosti a systémovými opatřeními (aktovky ve třídě, oblečení na věšáku atd.).

12) Vysmíval se někdo někomu ve školní družině kvůli barvě pleti.

Česká republika ještě není výrazně kosmopolitní společností, přítomnost dítěte jiné barvy pleti ve školní družině není četná. Podle mého odhadu tak v 10 – 20 % případů. Hypotéza: *Předpokládám, že 85 % odpovědí dětí bude negativních, že se s vysmíváním kvůli barvě pleti nesetkaly.*

Vyhodnocení dotazníku:

V této oblasti se hypotéza potvrdila, 9 % dětí se s vysmíváním setkalo. 89 % dětí uvedlo, že s daným jevem nesetkalo, 2 % neví. Zdá se, že tento jev není zanedbatelný a v budoucnu může být vážnou hrozbou sociálně patologického chování.

13) Chodí někdo z dětí naší školní družiny za školu.

Tento sociálně patologický jev u dětí prvního stupně základní školy není častý. Děti ještě nejsou tak vyhraněné, samostatné a pod vlivem kamarádů. Ještě se jako osobnosti nevyhraňují a tudíž vůči škole nechtějí vyjadřovat svůj negativistický přístup. Hypotéza: *Podle mého názoru bude 95 % odpovědí negativních.*

Vyhodnocení dotazníku:

I zde se byla hypotéza správná, 5 % dětí uvedlo, že se se záškoláctvím setkalo, dalších 18 % neví. 77 % uvedlo zápornou odpověď. Zdá se, že záškoláctví není zanedbatelný sociálně patologický jev, není mu však ze strany školy věnována patřičná pozornost a není potíráno.

14) V naší školní družině se cítím spokojeně, vím, že mě ostatní berou.

Školní družina znamená pro děti určité uvolnění po dopoledním školním vyučování. Dává jim prostor k aktivitám s kamarády. Hypotéza: *Podle mého názoru se většina dětí cítí ve školní družině dobře, takové budou i odpovědi dětí.*

Vyhodnocení dotazníku:

Hypotéza se potvrdila, většina dětí se ve školní družině cítí spokojeně, což přímo uvedlo 20 % dětí. 28 % uvedlo, že jsou považováni za kamaráda. Naopak negativně svoji roli v družině vidí asi 7 % dětí (hrozně, šašek, hloupá). Negativní vnímání může být dáno momentální situací, nicméně by nemělo být podceňováno. Celkově však lze

konstatovat, že školní družina má významné místo v prevenci sociálně patologických jevů.

Vyhodnocení průzkumu

Průzkum potvrdil, že školní družina je dětmi vnímána jako součást základní školy, na jejíž činnost se většina dětí těší. V oblibě jsou především hra, tvůrčí činnosti a vycházka. Nejvíce vznesených připomínek ke zlepšení činnosti školní družiny bylo zaměřeno na obměnu vybavení nábytkem a vybavení novými společenskými hrami. Z hlediska sociálně patologických jevů se děti nejčastěji setkávají s drobnými krádežemi, vysmíváním vzhledem k barvě pleti a záškoláctvím. I když se v odpovědích neobjevily jednoznačné přímé negativní důsledky těchto jevů na děti, nelze jejich důsledky nijak zlehčovat a nápravná opatření by měla být součástí školních vzdělávacích programů.

Vznesené hypotézy se potvrdily v 8 případech, ve 4 případech se nepotvrdily a ve 2 případech se potvrdily částečně. Výsledky průzkumu byly využity při návrhu školního vzdělávacího programu školní družiny a současně mohou být využity přímo v podmínkách školních družin základních škol, na nichž byl průzkum prováděn.

Návrh Programu činností ŠVP ŠD

Tématický okruh: **Místo, kde žijeme**

Téma	Název činnosti	Kompetence
Naše město	Stavíme město, ve kterém žijeme, z kostek	3, 4, 6
	Vyprávíme si o městě, ve kterém žijeme	1, 3, 4
	Dramatizace místních pověstí	1, 6
	Vycházka – orientujeme se ve městě	2, 6
	Hledáme v okolí města zajímavosti	1, 2, 5, 6
	Kreslíme společné výtvarné dílo na téma město	1, 2, 5

Téma	Název činnosti	Kompetence
Strážci pořádku	Besedujeme s příslušníkem Policie ČR, o jeho práci, o porušování zákonů (krádeže, alkohol, drogy)	1, 2, 4, 5
	Malujeme propagační plakát – NE DROGÁM	2, 4, 5
	Staráme se o pořádek a své věci ve škole – STOP KRÁDEŽÍM	2, 4, 5

Téma	Název činnosti	Kompetence
Naše rodina	Vyprávíme si o životě naší rodiny	3, 4, 5
	Zaměstnání rodičů, dělba práce v rodině – kresba, koláž	3, 6
	Besedujeme o tom, čím a proč bychom chtěli být v dospělosti	2, 3, 4, 5
	Život dříve a dnes, pomocníci v rodině	3, 4

Tématický okruh: **Lidé kolem nás**

Téma	Název činnosti	Kompetence
Mediální výchova	Hovoříme s dětmi o vhodném výběru televizních pořadů	2, 3, 6
	Navštívíme filmové představení v kině Lucerna	1, 6
	Zahrajeme si zábavnou hru Kolotoč	2, 3, 6
	Uspořádáme výstavku obrázků na téma Jaký film jsem viděl(a) v kině	3, 5, 6

Téma	Název činnosti	Kompetence
Nejsme všichni stejní	Besedujeme o tom, jak můžeme pomoci handicapovaným dětem v našem okolí	3, 4
	Hrajeme simulační hry zaměřené na určitý handicap	3, 4, 5
	Zkoušíme, jaké to je – Kresba ústy	4, 6

Téma	Název činnosti	Kompetence
Rasy a menšiny	Poznáváme kulturu a tradice romské menšiny – navštívíme Muzeum romské kultury	1, 4, 5
	Uspořádáme besedy s rodiči a dětmi jiné národnosti	3, 4, 5
	Seznámíme se a vyzkoušíme si tance a hry jiných zemí (čardáš, kankán, kozáček..)	3, 4, 6
	Čteme si pohádky z jiných světadílů, ilustrujeme je	3, 6

Tématický okruh: **Lidé a čas**

Téma	Název činnosti	Kompetence
Volný čas	Besedujeme, jak využíváme svůj volný čas	3, 6
	Pracujeme v zájmových kroužcích naší ŠD	2, 5, 6
	Uspořádáme vzdělávací vycházky a výlety s poznávací tematikou	1, 5, 6
	Hrajeme stolní a společenské hry	1, 6

Téma	Název činnosti	Kompetence
Dětství	Superholka a superkluk – zábavné soutěže	3, 4, 6
	Vyrábíme dárečky k zápisu dětí do první třídy	3, 4
	Prohlížíme si fotografie, když jsme byli miminka, malujeme se jako miminka	3, 4
	Vyprávíme si o době, když byli naši rodiče malí	1, 3

Téma	Název činnosti	Kompetence
Život školy	Besedujeme a kreslíme, jak bychom chtěli, aby vypadala naše škola a školní družina	1, 3, 6
	Co se nám líbí a co bychom chtěli změnit	2, 3, 6
	Uspořádáme výstavku prací na téma Život školy	3
	Vyprávíme si o škole dříve a dnes	1, 3, 5

Tematický okruh: **Rozmanitost přírody**

Téma	Název činnosti	Kompetence
Voda	Pokusy s vodou – voda a její skupenství	1, 2, 3
	22. březen – Den vody – vysvětlíme si, proč se slaví, jdeme v modrém oblečení	1, 3
	Povídáme si o významu vodních toků, šetření vodou	1, 2

Téma	Název činnosti	Kompetence
Naše Země	Recyklace – povídáme si o tom, proč třídít odpad, malujeme obrázky (společná koláž – co kam patří)	1, 5, 6
	Vyprávíme si o národních parcích, proč je důležité chránit přírodu	1, 2, 3
	Připravíme zábavné odpoledne ke Dni Země	2, 3, 6

Téma	Název činnosti	Kompetence
Les	Tematická vycházka do Wilsonova lesa	3, 5, 6
	Hrajeme hru Barevní houbaři, stavíme domečky pro skřítky	3, 4, 6
	Povídáme si o chování v lese, co je les listnatý, jehličnatý a smíšený	1, 4, 5
	Vyrábíme lesní strašidla	2, 6

Tematický okruh: **Člověk a jeho zdraví**

Téma	Název činnosti	Kompetence
Co nám škodí	Besedujeme o návykových látkách, se kterými se můžeme setkat	1, 2, 4, 5
	Kreslíme návrhy plakátů proti zlovyku kouření	2, 4, 5
	Povídáme si o škodlivosti přejídání, nesportování a nadměrném sledování televize	1, 5, 6
	Počítač – náš kamarád i nepřítel	4, 6

Téma	Název činnosti	Kompetence
Sportujeme	Soutěžíme ve družstvech – překážková dráha	3, 6
	Uspořádáme atletický trojboj na školním hřišti	2, 6
	Netradiční olympiáda – závodíme v netradičních disciplínách	6
	Povídáme si o sportovcích, olympijských hrách	1, 3

Téma	Název činnosti	Kompetence
Příroda léčí	Poznáváme léčivé rostliny, čaje z bylin	1, 2
	Vyrobíme si hrníček z keramiky	6
	Vycházka do zahrádkářské kolonie, důležitost konzumace ovoce a zeleniny	1, 3, 6
	Besedujeme jak se můžeme chránit před nachlazením a ostatními častými onemocněními	1, 2, 3

Legenda kompetencí:

1 – kompetence k učení

2 – kompetence k řešení problémů

3 - komunikativní kompetence

4 – sociální a interpersonální kompetence

5 – občanské kompetence

6 – kompetence k trávení volného času